

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Нємця

До захисту допущено
кафедрою соціально-економічної географії і
регіонознавства імені Костянтина Нємця
протокол № _____ від _____
завідувач кафедри _____ Катерина СЕГІДА
« ____ » _____ 2026 р.

Кваліфікаційна робота
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕХІЇ

Спеціальність	106. Географія
Освітня програма	Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток
Виконавець	_____ Юлія КОНОНЕНКОВА-ЛАПКО
Науковий керівник	_____ Катерина СЕГІДА

Харків – 2026

РЕФЕРАТ

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є комплексна суспільно-географічна характеристика туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії, визначення їх структури, територіальних особливостей, сучасного стану використання та ролі у розвитку туристичної діяльності країни.

Об'єктом дослідження є туристсько-рекреаційні ресурси як матеріальна основа розвитку туристично-рекреаційної діяльності. **Предметом дослідження** виступають суспільно-географічні особливості туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії.

Під час виконання кваліфікаційної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**, зокрема методи аналізу та синтезу, описовий, історико-географічний, порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, систематизації й узагальнення.

У роботі досліджено теоретичні аспекти вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів, проаналізовано основні наукові підходи до їх трактування та класифікації. Здійснено комплексну характеристику природних, природно-антропогенних, суспільно-історичних і подієвих туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії. Визначено особливості орографічних, кліматичних, водних, біотичних та спелеологічних ресурсів країни, охарактеризовано національні парки, природоохоронні території, історичні міста, музеї, курортні центри та об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО.

Установлено, що Чехія має високий рівень забезпеченості різноманітними туристсько-рекреаційними ресурсами та належить до провідних туристичних країн Центральної Європи. Виявлено територіальну нерівномірність використання туристсько-рекреаційного потенціалу країни, домінуючу роль Праги у структурі міжнародних туристичних потоків, а також важливе значення Карловарського, Південно-Моравського та Південночеського регіонів у розвитку лікувально-оздоровчого, культурно-пізнавального та екологічного туризму.

Проаналізовано сучасний стан використання туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії, визначено основні проблеми їх функціонування, серед яких надмірна концентрація туристичних потоків у найбільших туристичних центрах, рекреаційне навантаження на природоохоронні території, сезонність туристичної діяльності та вплив кліматичних змін. Окреслено перспективи розвитку туристсько-рекреаційної сфери країни, що пов'язані з диверсифікацією туристичних потоків, розвитком сталого туризму, модернізацією туристичної інфраструктури та активізацією регіонального туризму.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання у навчальному процесі, наукових дослідженнях та при розробці туристично-рекреаційних стратегій і програм розвитку територій.

Ключові слова: туристсько-рекреаційні ресурси, Чехія, туризм, рекреація, природні ресурси, природно-антропогенні ресурси, суспільно-історичні ресурси, об'єкти ЮНЕСКО, національні парки, курортно-лікувальний туризм, культурно-пізнавальний туризм, туристичний потенціал, туристичні потоки.

ABSTRACT

The ***purpose*** of the bachelor's qualification thesis is to provide a comprehensive socio-geographical characterization of the tourist and recreational resources of the Czech Republic, to determine their structure, territorial features, current state of use, and role in the development of the country's tourism activity.

The ***object of the research*** is tourist and recreational resources as the material basis for the development of tourism and recreational activities. The ***subject of the research*** is the socio-geographical features of the tourist and recreational resources of the Czech Republic.

During the preparation of the qualification thesis, both general scientific and specialized ***research methods*** were used, including comparative-geographical, historical-geographical, descriptive, cartographic, statistical, as well as methods of analysis and synthesis, systematization and generalization.

The thesis examines the theoretical aspects of studying tourist and recreational resources and analyzes the main scientific approaches to their interpretation and classification. A comprehensive characterization of the natural, natural-anthropogenic, socio-historical, and event tourist and recreational resources of the Czech Republic has been carried out. The features of the country's orographic, climatic, water, biotic, and speleological resources have been identified. National parks, protected natural areas, historical cities, museums, spa resorts, and UNESCO World Heritage Sites have also been characterized.

It has been established that the Czech Republic possesses a high level of provision with diverse tourist and recreational resources and belongs to the leading tourist destinations of Central Europe. Territorial disparities in the use of the country's tourist and recreational potential have been identified, as well as the dominant role of Prague in the structure of international tourist flows. Particular importance of the Karlovy Vary, South Moravian, and South Bohemian regions in the development of health and wellness, cultural, cognitive, and ecological tourism has been determined.

The current state of the use of tourist and recreational resources in the Czech Republic has been analyzed, and the main problems of their functioning have been identified, including excessive concentration of tourist flows in major tourist centers, recreational pressure on protected natural areas, seasonality of tourism activity, and the impact of climate change. Prospects for the development of the country's tourism and recreational sector have been outlined, particularly in relation to the diversification of tourist flows, development of sustainable tourism, modernization of tourism infrastructure, and intensification of regional tourism development.

The practical significance of the research results lies in the possibility of their application in the educational process, scientific research, and the development of tourism and recreational strategies and territorial development programs.

Keywords: tourist and recreational resources, Czech Republic, tourism, recreation, natural resources, natural-anthropogenic resources, socio-historical resources, UNESCO sites, national parks, health and wellness tourism, cultural tourism, tourist potential, tourist flows.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТ- СЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	7
1.1. Турситсько-рекреаційні ресурси: зміст поняття	7
1.2. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРУКТУРА ТУРИСТСЬКО-РЕ- КРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕХІЇ	23
2.1. Загальні відомості про країну	23
2.2. Природні туристсько-рекреаційні ресурси	26
2.3. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси	37
2.4. Суспільно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси	45
2.5. Подієві туристсько-рекреаційні ресурси	56
2.6. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО як складова тури- стсько-рекреаційних ресурсів Чехії	60
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕХІЇ	66
3.1. Основні проблеми використання туристсько-рекреацій- них ресурсів	66
3.2. Перспективи розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Туризм у сучасному світі є однією з найдинамічніших галузей світового господарства, що суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країн, регіонів і окремих територій. В умовах глобалізації, розвитку транспортної інфраструктури, зростання мобільності населення та підвищення ролі сфери послуг туристична діяльність перетворилася на важливий чинник економічного зростання, міжкультурної взаємодії та збереження природної й культурної спадщини. Основою функціонування туристичної сфери виступають туристсько-рекреаційні ресурси, які визначають туристичну спеціалізацію території, рівень її конкурентоспроможності та перспективи розвитку туристичної індустрії. Саме рівень забезпеченості такими ресурсами значною мірою визначає місце держави на міжнародному туристичному ринку. Особливого значення набуває комплексне вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів європейських країн, які мають тривалий досвід розвитку туризму, ефективного використання природної та культурної спадщини, а також успішно поєднують принципи економічного розвитку зі збереженням навколишнього середовища.

Однією з таких держав є Чеська Республіка – країна Центральної Європи, яка характеризується значним природним та історико-культурним потенціалом. Чехія має вигідне географічне положення, сприятливі природно-кліматичні умови, розвинену транспортну інфраструктуру, багату культурну спадщину, значну кількість архітектурних пам'яток, курортів, природоохоронних територій та об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. На її території сформувалися потужні центри культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, екологічного, гастрономічного та подієвого туризму, що забезпечує стабільний розвиток туристичної галузі країни.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є комплексна суспільно-географічна характеристика туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії, визначення їх структури, територіальних особливостей, сучасного стану використання та ролі у розвитку туристичної діяльності країни.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі **завдання**:

- дослідити теоретичні аспекти вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів, зокрема розглянути зміст поняття, основні підходи до трактування, класифікаційні схеми та наукові підходи до їх аналізу;
- здійснити комплексну характеристику туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії, виявити особливості природних, природно-антропогенних та суспільно-історичних ресурсів країни;
- проаналізувати об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО як важливу складову туристичного потенціалу Чехії;
- окреслити основні проблеми та перспективи розвитку туристсько-рекреаційної сфери країни в умовах сучасних трансформацій туристичної діяльності.

Об'єктом дослідження є туристсько-рекреаційні ресурси як матеріальна основа розвитку туристично-рекреаційної діяльності. **Предметом дослідження** виступають суспільно-географічні особливості туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії.

Під час виконання кваліфікаційної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**, зокрема методи аналізу та синтезу, описовий, історико-географічний, порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, систематизації й узагальнення.

Інформаційну базу дослідження становили наукові праці українських та зарубіжних учених у сфері суспільної та рекреаційної географії, туризмознавства, статистичні матеріали Чеського статистичного управління, дані Всесвітньої туристичної організації (UN Tourism), матеріали Національного інституту пам'яток Чехії, природоохоронних установ Чехії, а також інформація з офіційних туристичних порталів і міжнародних організацій, офіційні сайти національних парків Чехії, Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, CzechTourism, нормативно-правові акти України, електронні ресурси та сучасні наукові публікації..

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок. Робота містить таблиці, картосхеми, діаграми, графіки та рисунки. Список використаних джерел налічує 66 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Туристсько-рекреаційні ресурси: зміст поняття

Незважаючи на широке використання у науковій літературі понять *«рекреаційні ресурси»*, *«туристичні ресурси»*, *«туристсько-рекреаційні ресурси»* та *«рекреаційно-туристські ресурси»*, їх трактування досі залишається дискусійним. Це пояснюється складністю та багатогранністю самого явища туризму і рекреації, які поєднують природні, соціально-економічні, культурні, історичні та інфраструктурні компоненти. Різні наукові школи акцентують увагу на окремих аспектах ресурсного забезпечення туристичної діяльності: природно-ресурсному потенціалі території, культурній спадщині, оздоровчій функції, економічному значенні чи територіальній організації туризму.

Формування понятійного апарату у сфері туристсько-рекреаційних досліджень відбувалося поступово та було тісно пов'язане із змінами в економіці та суспільними трансформаціями другої половини ХХ століття. Після Другої світової війни у світі починає активно розвиватися масовий відпочинок, зростає мобільність населення, підвищується роль дозвілля, лікування та оздоровлення. Саме ці процеси стали передумовою виникнення нових наукових підходів до оцінки природних і культурних об'єктів як ресурсної бази рекреації та туризму [20].

Поняття *«рекреаційні ресурси»* почало активно використовуватися у зарубіжній науці наприкінці 1950-х – у 1960-х роках у контексті розвитку рекреаційної географії та географії відпочинку. У цей період природні території починають розглядатися не лише як складові природного середовища, а як важливий ресурс для організації дозвілля та відновлення фізичних і психологічних сил населення [19].

Одним із перших дослідників, який розглядав природні території через призму рекреаційного використання, був Меріон Клоусон. У праці «Статистика

відпочинку на природі» (1958 р.) він аналізував рекреаційне використання природних територій для відпочинку населення США [42]. Подальший розвиток концепції відображено у спільній роботі Меріон Клоусон та Джек Л. Кнетч «Економіка відпочинку на природі» (1966 р.), де *рекреаційні ресурси* розглядалися вже як важлива економічна категорія що потребує оцінювання та раціонального використання [41].

У радянській та українській географічній науці поняття «*рекреаційні ресурси*» почало активно використовуватися у 1960–1970-х роках у зв'язку з розвитком курортології, ландшафтознавства та територіальної організації відпочинку населення. Значний внесок у формування рекреаційно-географічних підходів зробили праці радянських географів В. Преображенського, І. Зоріна, Ю. Веденіна та інших дослідників рекреаційної географії [20]. В їхніх працях рекреаційні ресурси розглядалися як природні та антропогенні компоненти середовища, що забезпечують відновлення життєвих сил людини та створюють передумови для організації рекреаційної діяльності.

В українських дослідженнях увага акцентувалася передусім на природно-лікувальних ресурсах, курортних територіях і природно-заповідному фонді [20].

У 1970-х роках, на тлі перетворення туризму на одну з найбільш динамічних галузей світової економіки, у науковій літературі поширюється поняття «*туристичні ресурси*». На відміну від *рекреаційних ресурсів*, які переважно пов'язувалися з оздоровленням і відпочинком, *туристичні ресурси* почали розглядатися значно ширше – як сукупність природних, історико-культурних та соціально-економічних об'єктів, що здатні задовольняти пізнавальні, культурні, духовні та естетичні потреби туристів [22].

Важливу роль у формуванні міжнародних підходів до розуміння *туристичних ресурсів* відіграла діяльність Всесвітньої туристичної організації (ВТО), створеної у 1975 році на основі Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій (IUOTO) [66]. Саме у цей період туризм починає розглядатися не лише як форма відпочинку, а і як окрема сфера економічної діяльності, що потребує комплексного ресурсного забезпечення.

Серед фундаментальних праць цього періоду важливе місце посідає книга А. Дж. Буркарт та С. Медлік «Туризм: минуле, сьогодення та майбутнє» (1974 р.), у якій автори аналізували структуру туристичної системи та роль ресурсів у формуванні та розвитку туристичних територій [39].

У сучасній українській науковій літературі рекреаційні ресурси переважно трактуються як поєднання природних, соціально-економічних та культурних компонентів, що можуть використовуватися для відпочинку, лікування, оздоровлення та відновлення фізичних і духовних сил людини. Так, у підручнику С. Дорогунцова, К. Коценка та М. Хвесика рекреаційні ресурси визначаються як території та окремі об'єкти, придатні для рекреаційної діяльності, лікування й оздоровлення населення. Автори також підкреслюють такі їх властивості, як цілісність, динамізм, місткість, стійкість, надійність і привабливість [7].

В українській суспільно-географічній науці важливий внесок у розвиток поняття рекреаційних ресурсів зробили О. Бейдик, П. Масляк, В. Стафійчук та І. Мацола, І. Смаль та ін. Зокрема, О. Бейдик визначає *рекреаційні ресурси* як об'єкти та явища природного, природно-антропогенного і соціального походження, що використовуються для туризму, лікування та оздоровлення і впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів та їх спеціалізацію [3]. П. Масляк наголошує, що рекреаційні ресурси є матеріальною та духовною основою формування туристсько-рекреаційних систем різного рівня [20].

Так, С. Кузик визначає туристичні ресурси як сукупність природних і створених людиною об'єктів, що використовуються або можуть використовуватися для створення туристичного продукту [14]. І. Смаль трактує туристичні ресурси як сукупність природних і соціокультурних комплексів, що задовольняють фізіологічні та соціальні потреби людини, сприяють відновленню працездатності та можуть використовуватися у туристичній діяльності [25]. Автор також поділяє туристичні ресурси на природні, соціокультурні, технологічні та подієві.

У працях М. Мальської туристичні ресурси визначаються як природні та соціокультурні об'єкти й явища, що викликають інтерес у туристів та

стимулюють їх до подорожі, забезпечуючи задоволення емоційних, фізичних та інтелектуальних потреб [19]. Подібний підхід простежується і в роботах О. Любіцевої, яка розглядає туристичні ресурси як об'єкти природи, історії, культури та події, що можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту і виступають мотиваційною основою для вибору подорожі [17].

Таким чином, на відміну від *рекреаційних ресурсів*, які більшою мірою орієнтовані на оздоровлення та відновлення життєвих сил людини, *туристичні ресурси* охоплюють ширший спектр функцій, пов'язаних із подорожами, пізнанням, культурною взаємодією, емоційними враженнями та організацією дозвілля.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у науковій літературі формується інтегрований підхід до розуміння *туристичних і рекреаційних ресурсів*. Це було пов'язано з усвідомленням того, що туризм і рекреація мають спільну ресурсну основу та часто функціонують у межах єдиного територіального комплексу.

У сучасній географії туризму дедалі частіше використовується поняття «*туристсько-рекреаційні ресурси*», яке поєднує природні, культурно-історичні, соціально-економічні та інфраструктурні компоненти, здатні забезпечувати рекреаційні, оздоровчі, пізнавальні й туристичні потреби населення.

В українській науковій школі вагомий внесок у розвиток інтегрованого підходу зробив Олександр Бейдик. У монографії *Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування* (2001) автор обґрунтував необхідність комплексного розгляду природних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів як єдиного туристсько-рекреаційного потенціалу території [3]. Саме ця праця стала однією з основ формування сучасної української школи географії туризму та рекреації.

У літературі поняття «*рекреаційні ресурси*» та «*туристичні ресурси*» нерідко ототожнюються, проте вони не є повністю тотожними. Рекреаційні ресурси є ширшим поняттям, оскільки охоплюють усі компоненти, що забезпечують відновлення життєвих сил людини, тоді як туристичні ресурси більшою мірою пов'язані із забезпеченням туристичної діяльності, формуванням туристичного продукту та задоволенням пізнавальних і культурних потреб туристів. Водночас

у реальній практиці туризму та рекреації ці категорії тісно взаємопов'язані, оскільки використовують спільну природну та культурну основу.

До *туристсько-рекреаційних ресурсів* можуть належати природні ландшафти, ліси, гори, морські узбережжя, мінеральні води, історико-культурні пам'ятки, музеї, архітектурні комплекси, етнокультурні об'єкти, фестивалі, промислові об'єкти, елементи нематеріальної культурної спадщини та інші компоненти, здатні формувати туристичний інтерес і забезпечувати рекреаційну діяльність.

В англomовній науковій літературі поняття *туристичних і рекреаційних ресурсів* також поступово еволюціонувало від вузького природоорієнтованого трактування до комплексного розуміння туристичної дестинації як поєднання природних, культурних, соціально-економічних та інфраструктурних компонентів.

Одним із перших дослідників, який розглядав природні території через призму рекреаційного використання, був Меріон Клоусон. У праці «Статистика відпочинку на природі» (1958 р.) він аналізував рекреаційне використання природних територій у США [42]. Подальший розвиток концепції відображено у спільній роботі Меріон Клоусон та Джек Л. Кнетч «Економіка відпочинку на природі» (1966 р.), де *рекреаційні ресурси* розглядалися вже як важлива економічна категорія [41].

У працях К. Майкла Холла та Стівена Пейджа *туристичні ресурси* розглядаються як основа формування туристичних дестинацій та розвитку індустрії дозвілля [47]. Автори наголошують, що туристична привабливість території визначається не лише наявністю природних чи культурних об'єктів, а й рівнем розвитку інфраструктури, транспортної доступності, сервісу, безпеки та загального іміджу території.

У сучасних англomовних дослідженнях широко використовуються поняття *tourism resources*, *destination resources*, *tourism assets*, *tourist attractions* та *leisure resources*. Значна увага приділяється не лише наявності ресурсів, а й ефективності їх менеджменту, маркетингу, брендингу та сталого використання.

Важливий внесок у розвиток концепції *туристичних дестинацій* зробив Річард Батлер, який у межах концепції життєвого циклу туристичної дестинації розглядав ресурси як основу формування туристичної спеціалізації території та її конкурентоспроможності [62]. Значну роль у розвитку системного підходу до туризму відіграв також Ніл Лейпер, який включав ресурси до структури туристичної системи поряд із туристами, транспортом та туристичною інфраструктурою [60].

У сучасних англomовних працях дедалі більшого значення набуває концепція сталого туризму. *Туристичні ресурси* розглядаються не лише як економічна основа розвитку туризму, а і як важлива складова природної та культурної спадщини, що потребує збереження та раціонального використання. Особлива увага приділяється екологічній стійкості туристичних територій, допустимому рекреаційному навантаженню, збереженню автентичності культурних ландшафтів та залученню місцевого населення до управління туристичними ресурсами [41; 42; 60; 62].

Важливе значення для формування сучасних підходів до розуміння *туристичних і рекреаційних ресурсів* має їх нормативно-правове закріплення.

У Законі України «Про туризм» зазначено, що *туристичними ресурсами* України є туристичні пропозиції, які створюються на основі або з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності. Таке трактування підкреслює прикладний та економічний характер туристичних ресурсів, орієнтований на створення туристичного продукту та забезпечення туристичного попиту [8].

У Законі України «Про курорти» основна увага приділяється природним лікувальним ресурсам. До них віднесено мінеральні й термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, морську воду, а також природні комплекси зі сприятливими кліматичними умовами, придатні для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Закон також розмежовує особливо цінні та загальнопоширені природні лікувальні ресурси залежно від їх унікальності, поширення та запасів [9].

Туристсько-рекреаційні ресурси функціонують у межах певних територій, які формують основу розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Під *туристсько-рекреаційною територією* розуміють територію, придатну та використовувану для відпочинку, оздоровлення, лікування, туризму та екскурсійної діяльності [23].

Рекреаційні ресурси характеризуються такими ознаками, як комплексність, динамічність, здатність витримувати певне рекреаційне навантаження, стійкість до зовнішніх впливів, надійність у використанні та привабливість для населення. До їх складу належать природні території, природно-антропогенні комплекси та окремі об'єкти, які можуть використовуватися для організації відпочинку, оздоровлення, лікування й відновлення фізичних, психологічних і духовних сил людини [7].

У науковій літературі також наголошується на необхідності розмежування понять «*туристсько-рекреаційні ресурси*» та «*туристсько-рекреаційні умови*». Якщо ресурси безпосередньо використовуються у туристичній діяльності, то умови виступають середовищем, яке сприяє або обмежує їх використання. До таких умов належать кліматичні особливості, транспортна доступність, екологічний стан території, рівень інфраструктурного забезпечення, безпекова ситуація, рівень сервісу та інші чинники [12].

Залежно від функціонального призначення туристсько-рекреаційні території можуть використовуватися для короткочасної або тривалої рекреації. До територій короткочасної рекреації належать міські рекреаційні зони, парки, приміські ліси, водні об'єкти та інші території повсякденного відпочинку населення. До територій тривалої рекреації відносять туристсько-рекреаційні комплекси, курортні та санаторно-лікувальні території, приморські та гірські рекреаційні райони [12].

Отже, еволюція наукових підходів до трактування *туристичних, рекреаційних і туристсько-рекреаційних ресурсів* свідчить про поступовий перехід від вузького природоорієнтованого розуміння до комплексного бачення ресурсного потенціалу території. Сучасні підходи розглядають туристсько-рекреаційні

ресурси як багатокомпонентну систему природних, культурно-історичних, соціально-економічних та інфраструктурних елементів, що забезпечують розвиток туризму, рекреації, оздоровлення та дозвілля населення. Водночас ефективність використання туристсько-рекреаційних ресурсів значною мірою залежить від рівня інфраструктурного забезпечення, екологічної стійкості, безпеки території та раціонального управління ресурсним потенціалом.

Таблиця 1.1

Трактування понять «рекреаційні ресурси», «туристичні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси» за різними авторами (складено автором)

Автор / автори	Термін	Визначення
Фоменко Н. В. [33]	рекреаційні ресурси	У відповідності з принципами програмно-цільового планування рекреаційні ресурси розглядаються як основа ресурсного забезпечення функціонування різних підгалузей рекреації та об'єктів, що входять до їх складу.
Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Хвесик М.А. та ін. [7].	рекреаційні ресурси	поєднання компонентів природи, соціально-економічних чинників і культурних цінностей, що виступають як умови задоволення рекреаційних потреб людини.
Колотуха О. В. [13]	рекреаційні ресурси	Термін походить від лат. <i>recreatio</i> – відновлення та <i>resource</i> – підніматися, виникати знову.
Мельник І. Г. [22]	рекреаційні ресурси	Явища, процеси або об'єкти природного й антропогенного походження, що характеризуються унікальністю, естетичною привабливістю, оздоровчою значущістю та можуть використовуватися для задоволення туристсько-рекреаційних потреб населення й організації туристсько-рекреаційного обслуговування.
Стафійчук В. І. [29]	рекреаційні ресурси	Об'єкти та явища природного й антропогенного походження, що мають сприятливі якісні та кількісні характеристики для рекреаційної діяльності й виступають матеріальною основою формування рекреаційних районів, організації оздоровлення населення та забезпечення економічної ефективності рекреації.
Бейдик О. О. [4]	рекреаційні ресурси	Об'єкти та явища природного, природно-антропогенного й соціального походження, що використовуються для туризму, лікування та оздоровлення населення і впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів та їх спеціалізацію.
Масляк П. О. [20]	рекреаційні ресурси	Об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації й туризму та є матеріальною і духовною основою формування туристсько-рекреаційних систем.
Колотуха О. В. [13]	туристські ресурси	Термін походить від лат. <i>resource</i> – підніматися, виникати знову.

<i>Кузик С. [14]</i>	туристські ресурси	Сукупність природних і створених людиною об'єктів, зокрема культурно-історичних пам'яток та закладів обслуговування, що використовуються або можуть використовуватися для створення туристичного продукту.
<i>Смаль І. В. [25]</i>	туристичні ресурси	Сукупність природних і соціокультурних комплексів, що забезпечують задоволення соціальних і фізіологічних потреб людини, сприяють відновленню працездатності та поділяються на природні, соціокультурні, технологічні й подієві ресурси.
<i>Мальська М. П. [19]</i>	туристичні ресурси	Специфічні властивості природного середовища, прояви людської діяльності, природні, історичні та соціокультурні об'єкти, які викликають інтерес туристів, стимулюють їх до подорожі та забезпечують задоволення фізичних, емоційних та інтелектуальних потреб.
<i>Любіцева О. О. [18]</i>	туристичні ресурси	Об'єкти природи, історії, культури, події та явища, що можуть використовуватися у процесі створення й реалізації туристичного продукту та виступають мотиваційною основою вибору подорожі.
<i>Мацола І. В. [21]</i>	туристсько-рекреаційні ресурси	Закономірне поєднання природних компонентів, соціально-економічних умов і культурних цінностей, які на певному етапі розвитку суспільства виступають передумовою задоволення туристсько-рекреаційних потреб населення та розвитку туристсько-рекреаційної індустрії.
<i>Узагальнений підхід української наукової школи</i>	туристсько-рекреаційні ресурси	Поєднання природних об'єктів, культурної спадщини та соціально-економічних компонентів, що мають лікувальну, виховну, пізнавальну й туристичну цінність та можуть використовуватися для розвитку туризму й рекреації.

1.2. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів

Питання класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів є одним із найбільш дискусійних у географії туризму та рекреації. Це пояснюється складністю самої категорії туристсько-рекреаційних ресурсів, які поєднують природні, історико-культурні, соціально-економічні, інфраструктурні та подієві компоненти. У науковій літературі відсутня єдина загальноприйнята класифікація, натомість існує значна кількість підходів, що відрізняються залежно від наукової школи, мети дослідження та методологічної основи. Різноманітність класифікацій зумовлена також багатофункціональністю туристсько-рекреаційних ресурсів, адже один і той самий об'єкт може одночасно виконувати оздоровчу, пізнавальну, естетичну, культурну чи економічну функції. Наприклад, гірські ландшафти можуть використовуватися як для спортивного туризму й рекреації, так і для

лікувально-оздоровчої діяльності, екологічного туризму чи культурно-пізнавальних подорожей.

У вітчизняній географії туризму та рекреації найбільш поширеними є сутнісний (предметний), функціональний, діяльнісний, еколого-економічний, атрактивний, геосферний підходи до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів (рис. 1.1). Кожен із них відображає окремі аспекти використання та оцінювання ресурсного потенціалу території.

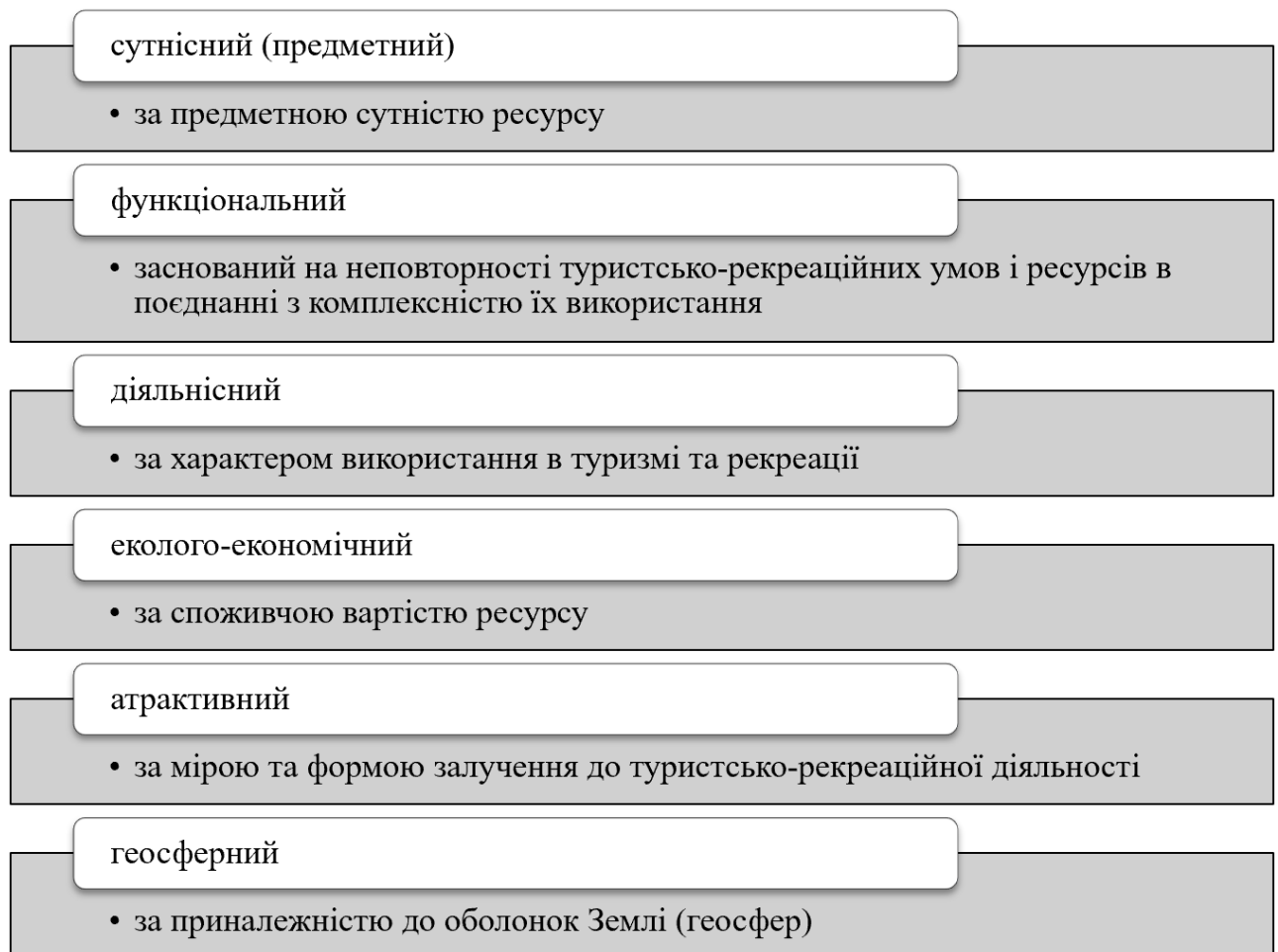


Рис. 1.1. Підходи щодо класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів
(узагальнено за [3; 5; 6; 7; 18-22; 25])

Сутнісний або предметний підхід є одним із найпоширеніших у туристсько-рекреаційних дослідженнях. Він ґрунтується на класифікації ресурсів за їх походженням, змістом та матеріальною природою. У межах цього підходу туристсько-рекреаційні ресурси найчастіше поділяють на природні, природно-антропогенні, історико-культурні, соціально-економічні та інфраструктурні. Саме

такий підхід представлений у працях О. Бейдика, І. Смаля, О. Любіцевої, М. Мальської та інших українських дослідників [3; 18; 19; 25]. Предметна класифікація дозволяє найбільш повно охарактеризувати ресурсний потенціал території та визначити структуру туристсько-рекреаційного комплексу.

У межах предметного підходу особливо деталізованою є класифікація *природних туристсько-рекреаційних ресурсів*. Природні туристсько-рекреаційні ресурси розглядаються як компоненти природного середовища та природні комплекси, що активно використовуються для відпочинку, лікування, оздоровлення та підтримання здоров'я населення. До них можуть належати як окремі компоненти природи, так і цілі природні комплекси [15].

За походженням природні туристсько-рекреаційні ресурси поділяють на:

- фізичні, до яких належать компоненти неживої природи такі як геологічні, гідрологічні, кліматичні, термальні, ресурси;
- біологічні – флора, фауна, ґрунтові ресурси;
- енергоінформаційні – специфічні природні поля та ландшафти, що виконують роль факторів туристичної привабливості [20].

За видами рекреаційного використання виділяють лікувальні грязі, мінеральні води, солярії, бальнеологічні ресурси, ліси, та інші компоненти, що використовуються у рекреаційній діяльності [7].

За швидкістю вичерпання природні туристсько-рекреаційні ресурси поділяють на:

- вичерпні;
- невичерпні.

Вичерпні ресурси, своєю чергою, можуть бути:

- відновлюваними (прісна вода, чисте повітря, тваринний світ рослинність);
- невідновлюваними (лікувальні грязі, мінеральні води тощо).

Окремо ресурси класифікують за можливістю самовідновлення:

- відновлювані;
- невідновлювані [22].

У сучасних дослідженнях природні туристсько-рекреаційні ресурси також поділяють на ресурси першого та другого порядку. До ресурсів першого порядку належать кліматотерапевтичні, водні, бальнеологічні та ландшафтні ресурси, які безпосередньо впливають на розвиток туризму та рекреації. До ресурсів другого порядку відносять орографічні, лісові та флоро-фауністичні ресурси, що здійснюють опосередкований вплив на рекреаційно-туристичні процеси [15].

Особливе місце у структурі природних туристсько-рекреаційних ресурсів займають кліматотерапевтичні ресурси. Клімат безпосередньо впливає на сезонність туризму, потужність туристичних потоків та туристичну спеціалізацію територій. Залежно від ступеня сприятливості для відпочинку та рекреації виділяють комфортні, сезонно комфортні, субкомфортні та дискомфортні погодно-кліматичні комплекси [20]. Така класифікація широко використовується у рекреаційній географії та туристичному районуванні.

Важливу роль серед природних туристсько-рекреаційних ресурсів відіграють водні ресурси, які включають морські й океанічні узбережжя, річки, озера та інші водойми, придатні для безпечного відпочинку населення. Саме морські узбережжя концентрують основну частину світових туристичних потоків [23].

Окрему групу становлять бальнеологічні ресурси, до яких належать джерела мінеральних вод і лікувальних грязей різного походження. Вони формують основу розвитку лікувально-оздоровчого та санаторно-курортного туризму [22].

До природних туристсько-рекреаційних ресурсів також належать фітолікувальні, ландшафтні та пляжні ресурси. Ландшафтні ресурси виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є середовищем здійснення туристично-рекреаційної діяльності, а з іншого – самостійним об'єктом туристичного споглядання. Особливе місце серед ландшафтних ресурсів займають гірські території, які створюють умови для розвитку спортивного, екологічного, оздоровчого та гірсько-колижного туризму [6].

Поряд із природними важливе місце у структурі туристсько-рекреаційних ресурсів займають *суспільні туристичні ресурси*. Вони являють собою матеріальні об'єкти, що несуть естетичну, історичну, культурну або семантичну

інформацію та можуть використовуватися в екскурсійно-туристичній діяльності для задоволення пізнавальних і соціокультурних потреб населення [3].

До суспільних туристичних ресурсів належать:

- архітектурні;
- археологічні;
- паркові;
- техногенні;
- культурологічні ресурси.

Архітектурні ресурси охоплюють громадські, сакральні, фортифікаційні та технічні споруди, що мають історичну, культурну чи естетичну цінність. Археологічні ресурси представлені пам'ятками давніх цивілізацій, археологічними комплексами та музейними експозиціями. Значне місце займають також літературно-мистецькі, героїко-виховні та науково-пізнавальні ресурси, пов'язані з історичними подіями та видатними постатями [5].

Окрему групу становлять *подієві туристичні ресурси*, які належать до динамічних чинників формування туристичних потоків. Їх особливість полягає в тому, що вони пов'язані не стільки з матеріальними об'єктами, скільки з певними подіями або явищами, які стимулюють туристичний інтерес та мотивують до подорожі [3].

Подієві ресурси класифікують за тематикою на:

- громадські;
- мистецькі;
- спортивні;
- культурно-історичні;
- економічні та політичні;
- релігійні.

До громадських подієвих ресурсів належать гастрономічні фестивалі, виставки квітів, свята та ярмарки. Мистецькі ресурси охоплюють музичні, театральні та кінофестивалі, фольклорні свята. Спортивні подієві ресурси представлені міжнародними спортивними змаганнями, регатами, ралі та спортивними

фестивалями. До культурно-історичних відносять карнавали, театралізовані шоу та національні фестивалі. Економічні й політичні події ресурси включають виставки, форуми, ярмарки, аукціони та міжнародні салони, тоді як релігійні ресурси охоплюють паломництва, релігійні свята та церемонії [15].

Функціональний підхід базується на визначенні ролі та функцій туристсько-рекреаційних ресурсів у процесі туристичної та рекреаційної діяльності. Відповідно до цього підходу ресурси поділяють на лікувально-оздоровчі, пізнавальні, спортивні, екологічні, розважальні, релігійні, культурні та інші. Основна увага приділяється тому, які саме потреби людини задовольняє певний ресурс і яку спеціалізацію формує територія. Функціональний підхід активно використовується у практиці туристичного районування, планування курортів і визначення рекреаційної спеціалізації регіонів [23].

Діяльнісний підхід орієнтований на види туристичної діяльності, у яких використовуються ресурси. У межах цього підходу виділяють ресурси пляжного, гірськолижного, екологічного, сільського зеленого, культурно-пізнавального, релігійного, ділового, пригодницького та інших видів туризму. Такий підхід широко застосовується у сучасних прикладних дослідженнях, оскільки дозволяє оцінити відповідність ресурсів потребам конкретних видів туристичної діяльності та визначити перспективи розвитку окремих напрямів туризму [23].

Еколого-економічний підхід передбачає оцінювання туристсько-рекреаційних ресурсів з позицій екологічної стійкості, економічної ефективності та можливостей тривалого використання. Особливого значення цей підхід набув у контексті концепції сталого розвитку туризму. У його межах досліджуються допустиме рекреаційне навантаження на територію, рівень антропогенного впливу, ступінь збереженості природних комплексів, економічна доцільність використання ресурсів та можливості їх відтворення. Такий підхід активно застосовується у сучасних дослідженнях природоохоронних територій, національних парків і курортно-рекреаційних зон [7].

Атрактивний підхід ґрунтується на оцінці туристичної привабливості ресурсів. Основна увага приділяється естетичним характеристикам, унікальності,

екзотичності, популярності та здатності ресурсу викликати туристичний інтерес. У межах цього підходу оцінюється рівень туристичної атрактивності об'єкта, його конкурентоспроможність на туристичному ринку та потенціал формування позитивного іміджу території. Атрактивний підхід широко використовується у маркетингу туризму, брендингу туристичних дестинацій та формуванні туристичного продукту [17; 19].

В англomовній науковій літературі підходи до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів мають багато спільного з українськими, однак значно більша увага приділяється концепції туристичних дестинацій, туристичних атракцій та сталого розвитку. У працях Майкла Холла, Стівена Пейджа, Річарда Батлера та Ніла Лейпера туристичні ресурси розглядаються не лише як окремі об'єкти чи явища, а як елементи комплексної туристичної системи, що формує конкурентоспроможність туристичної дестинації. Значна увага приділяється також класифікації ресурсів за рівнем туристичної привабливості, автентичності, ступенем збереженості та можливостями сталого використання [39; 41; 42; 60; 62].

Узагальнення українських та англomовних досліджень дозволяє виділити такі основні класифікаційні ознаки туристсько-рекреаційних ресурсів

Таблиця 1.2

Основні класифікаційні ознаки туристсько-рекреаційних ресурсів

(складено автором)

Класифікаційна ознака	Види туристсько-рекреаційних ресурсів
<i>За походженням</i>	природні, антропогенні, природно-антропогенні
<i>За змістом (предметний підхід)</i>	природні, суспільно-історичні, інфраструктурні, подієві
<i>За функціональним призначенням</i>	лікувально-оздоровчі, пізнавальні, спортивні, екологічні, релігійні, розважальні, культурні
<i>За видами туристичної діяльності</i>	ресурси пляжного, гірськолижного, екологічного, культурно-пізнавального, сільського зеленого, ділового, релігійного, пригодницького туризму
<i>За територіальним рівнем поширення</i>	локальні, регіональні, національні, міжнародні
<i>За ступенем освоєння</i>	освоєні, частково освоєні, неосвоєні

<i>За сезонністю викорис- тання</i>	сезонні, цілорічні
<i>За рівнем туристичної привабливості</i>	типові, унікальні, екзотичні, атрактивні
<i>За ступенем екологічної стійкості</i>	стійкі, вразливі, деградовані
<i>За швидкістю вичерпання</i>	вичерпні, невичерпні
<i>За можливістю самовідно- влення</i>	відновлювані, невідновлювані
<i>За характером впливу на туристично-рекреаційну діяльність</i>	ресурси першого порядку (кліматотерапевтичні, водні, баль- неологічні, ландшафтні); ресурси другого порядку (орографі- чні, лісові, флоро-фауністичні)
<i>За природною структурою</i>	фізичні, біологічні, енергоінформаційні
<i>За ступенем комфортно- сті клімату</i>	комфортні, сезонно комфортні, субкомфортні, дискомфортні
<i>За видами природних ресу- рсів</i>	кліматотерапевтичні, водні, бальнеологічні, ландшафтні, лі- сові, орографічні, флоро-фауністичні, пляжні
<i>За видами суспільних ресу- рсів</i>	архітектурні, археологічні, паркові, техногенні, культуроло- гічні, літературно-мистецькі, героїко-виховні
<i>За тематикою подієвих ре- сурсів</i>	громадські, мистецькі, спортивні, культурно-історичні, еко- номічні та політичні, релігійні

Отже, сучасні підходи до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів відображають багатокомпонентний характер туристично-рекреаційної діяльності та необхідність комплексного аналізу ресурсного потенціалу території. Найбільш поширеними залишаються предметний і функціональний підходи, однак у сучасних дослідженнях дедалі більшого значення набувають системний, еколого-економічний та атрактивний підходи, орієнтовані на забезпечення сталого розвитку туризму та підвищення конкурентоспроможності туристичних територій.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРУКТУРА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕХІЇ

2.1. Загальні відомості про країну

Чехія (офіційна назва – Чеська Республіка) розташована у центральній частині Європи та займає вигідне географічне положення на перетині важливих транспортних і культурних шляхів континенту. Площа держави становить близько 78,9 тис. км² [28]. Країна не має виходу до Світового океану, однак її розташування між Західною та Східною Європою історично сприяло розвитку міжнародних економічних, культурних і туристичних зв'язків.

Чехія межує з чотирма державами: на заході та північному заході – з Німеччиною (810 км), на північному сході – з Польща (762 км), на сході – зі Словаччина (265 км), а на півдні – з Австрія (466 км). Загальна протяжність державного кордону перевищує 2,3 тис. км (рис. 2.1). Незважаючи на відсутність морського узбережжя, Чехія розташована порівняно близько до морських акваторій: відстань до Балтійського моря становить приблизно 326 км, а до Адріатичного – близько 322 км [36].

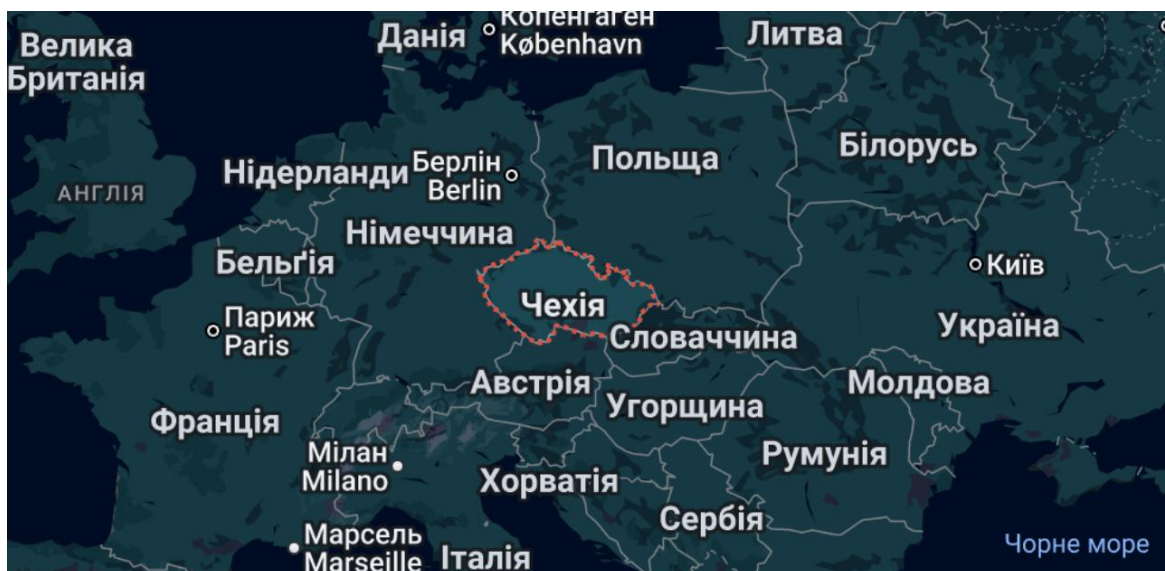


Рис. 2.1. Географічне положення Чехії

Сучасна територія Чехії сформувалася в межах трьох історичних земель – Богемії, Моравії та Чеської Сілезії. Історико-культурна своєрідність цих регіонів

значною мірою вплинула на формування культурного ландшафту країни, її архітектурної спадщини та туристичної спеціалізації [36].

Адміністративно Чехія поділяється на 14 самоврядних країв, включаючи столицю держави – Прага, яка має окремий адміністративний статус (рис. 2.2). Населення країни становить близько 10,9 млн. осіб [34]. Найбільшим містом і головним політичним, економічним та туристичним центром є Прага – одне з найвідвідуваніших міст Європи. Серед інших важливих міських центрів виділяються Брно, Острава, Пльзень, Ліберець та Оломоуц.



Рис. 2.2. Адміністративно-територіальний поділ Чехії [34]

За формою державного устрою Чехія є унітарною парламентською республікою. Главою держави є президент, однак основні виконавчі повноваження належать уряду на чолі з прем'єр-міністром. Законодавчу владу здійснює двопалатний парламент, який складається з Палати депутатів та Сенату [46].

Чеська Республіка належить до високорозвинених держав Європи з сучасною соціально орієнтованою ринковою економікою. Країна характеризується високим рівнем життя населення, стабільною економічною системою, розвиненою сферою послуг та значною часткою туризму в структурі національної економіки. Важливими рисами соціальної моделі є доступна система охорони здоров'я, розвинений сектор соціального забезпечення та безкоштовна державна вища освіта.

Таблиця 2.1

Основні соціально-економічні показники регіонів Чехії (складено за [34])

Регіон	Адміністративний центр	Населення, осіб	Площа, км²	Густота населення, осіб/км²	GDP	GDP на душу населення
Прага (столиця)	Прага	1 170 571	496	2360	637704	547096
Середньочеський край	Прага	1 144 071	11 015	104	288888	253912
Південночеський край	Чеські Будейовиці	625 712	10 057	62	150970	251106
Пльзенський край	Пльзень	549 618	7 561	73	137911	216639
Карловарський край	Карлові Вари	304 588	3 315	92	65789	216639
Устецький край	Усті-над-Лабем	822 133	5 335	154	188041	229146
Ліберецький край	Ліберець	427 563	3 163	135	94451	229146
Кралоупський край	Градець-Кралоуп	547 296	4 758	115	133767	244549
Пардубицький край	Пардубиці	505 285	4 519	112	116639	230880
Оломоуцький край	Оломоуц	635 126	5 159	123	134376	211467
Мораво-Сілезький край	Острава	1 257 554	5 535	227	280210	222638
Південноморавський край	Брно	1 123 201	7 067	159	285855	254684
Злінський край	Злін	590 706	3 964	149	131789	222885
Край Височина	Їглава	517 153	6 926	75	121318	234530
Чехія	Прага	10 220 577	78 868	130	2767 717	271161

Чехія активно інтегрована у міжнародний політичний та економічний простір (рис. 2.3). Вона є членом Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, НАТО, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Рада Європи, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Вишеградська група. Крім того, країна входить до Шенгенської зони, що сприяє активному розвитку міжнародного туризму та транскордонної мобільності населення [36].



Рис. 2.3. Участь Чехії у міжнародному просторі

Вигідне географічне положення, багата історико-культурна спадщина, різноманітність природних умов, високий рівень розвитку інфраструктури та інтегрованість у європейський простір формують потужний туристсько-рекреаційний потенціал Чехії та забезпечують її провідні позиції серед туристичних країн Центральної Європи.

2.2. Природні туристсько-рекреаційні ресурси

Орографічні та ресурси земних надр. Орографічні ресурси Чехії є однією з найважливіших складових її туристсько-рекреаційного потенціалу. Рельєф

країни переважно горбистий і середньовисотний, що створює сприятливі умови для розвитку різних видів туризму – гірського, спортивного, екологічного, пішохідного, лижного та оздоровчого. Територія держави розташована в межах Чеського масиву, оточеного гірськими системами, який є однією з найдавніших геологічних структур Європи. Його основу складають кристалічні породи палеозойського та докембрійського віку, що обумовлює значне геологічне різноманіття території [46].

Рельєф Чехії формують численні гірські та височинні райони (рис. 2.4). Найбільш відомими гірськими системами є Крконоше, Шумава, Єзерські гори, Судети, Орлицькі гори, Бескиди та Чеський ліс. Найвищою вершиною країни є гора Сніжка (1602 м), розташована в масиві Крконоше на кордоні з Польщею. Цей регіон є одним із головних центрів зимового туризму та гірськолижного відпочинку в Центральній Європі. Найнижча точка розташована поблизу населеного пункту Грженсько, де річка Лаба залишає територію країни; її абсолютна висота становить 117 м над рівнем моря [36].

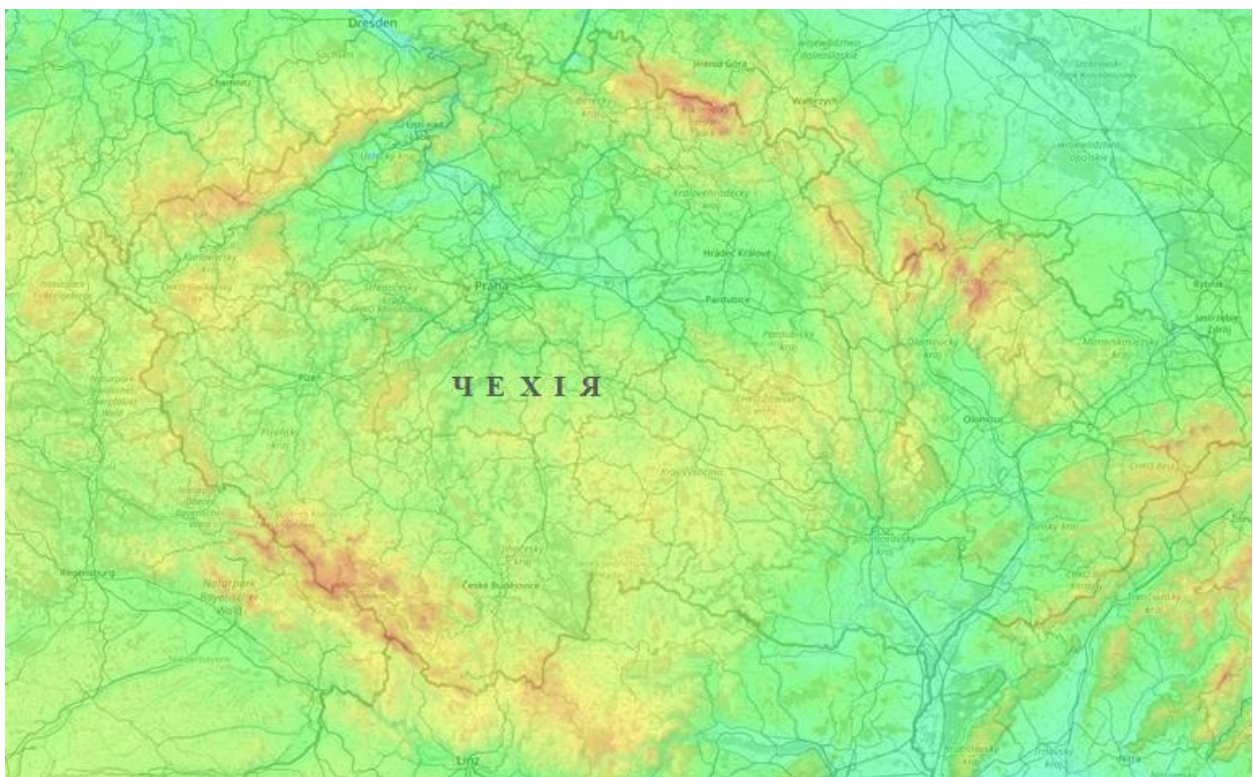


Рис. 2.4. Рельєф Чехії [30]

Важливим елементом туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії є скельні та каньйоноподібні ландшафти. Особливою популярністю користується район

Національний парк Чеська Швейцарія (рис. 2.5), відомий унікальними пісковиковими скелями, природними арками та мальовничими ущелинами. Значний туристичний інтерес становлять також Адршпашсько-Теплицькі скелі – один із найбільших скельних комплексів Центральної Європи [46].



Рис. 2.5. Національний парк Чеська Швейцарія [32]

Висока геологічна різноманітність території сприяла формуванню значних ресурсів земних надр. Чехія багата на поклади бурого та кам'яного вугілля, каоліну, графіту, будівельної сировини, кварцових пісків та поліметалічних руд. Значне місце у туристично-рекреаційному використанні мають родовища мінеральних вод, що стали основою розвитку всесвітньо відомих курортів [46].

Особливе значення серед геологічних ресурсів мають *спелеоресурси*. На території Чехії поширені карстові форми рельєфу, найбільше представлені у районі Моравського карсту у східній частині Чехії (рис. 2.7) [58]. Тут розташовано понад 1100 печер, серед яких особливо відомими є печери Пунква, Катержинська печера та Балцарка (рис. 2.6) [24]. Візитівкою регіону є прірва Мацоха – одна з найглибших карстових проваль Європи [40]. Значна частина печер використовується як об'єкти екологічного, пізнавального та спелеотуризму. Спелеотуризм є важливою складовою туристичної спеціалізації цього району.

Геологічні та орографічні ресурси Чехії активно використовуються для розвитку гірськолижного туризму, екологічного туризму, пішохідного туризму, спелеотуризму, лікувально-оздоровчої рекреації, активного спортивного відпочинку.

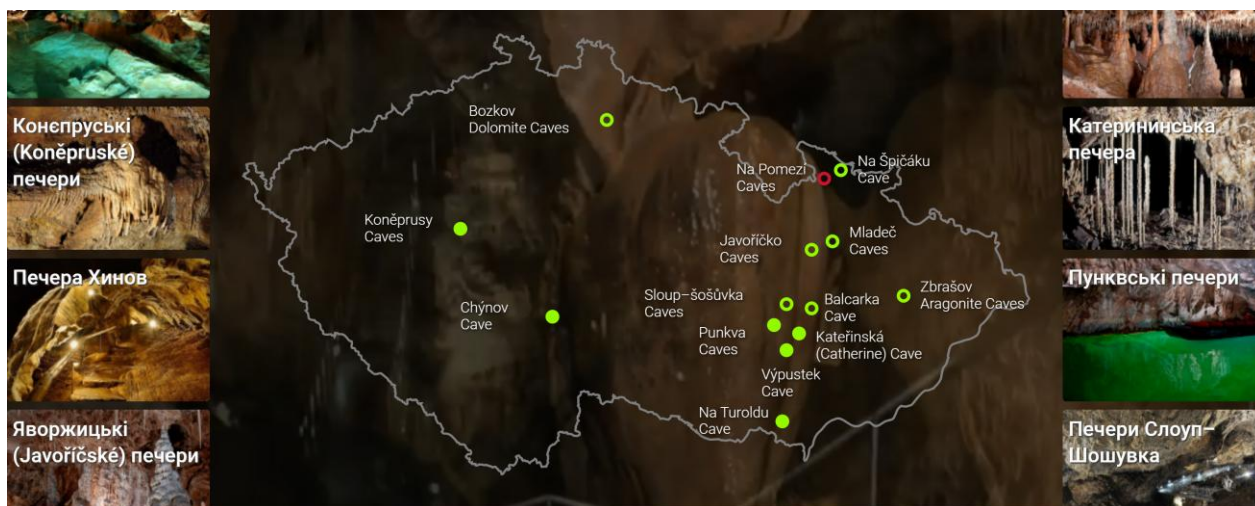


Рис. 2.6. Картосхема поширення та локалізації основних спелеологічних об'єктів Чехії [40]

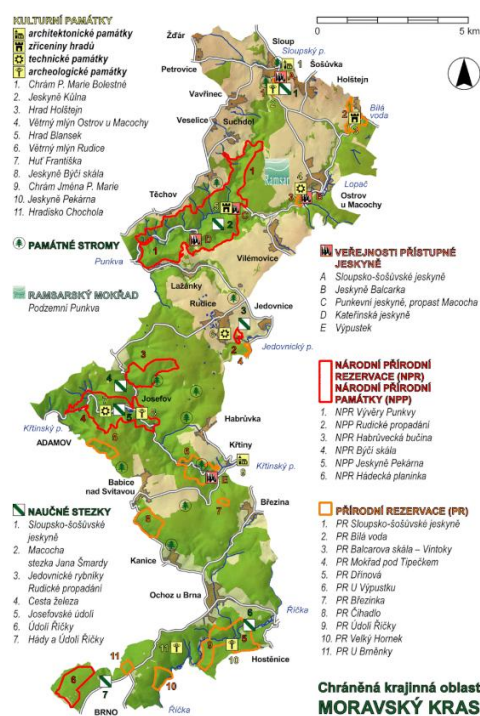


Рис. 2.7. Карта Моравського карсту [10]



Рис. 2.8. Конепруська печера [24]

Кліматичні ресурси. Кліматичні ресурси Чехії є сприятливими для розвитку туризму та рекреації протягом усього року. Територія країни розташована у помірному кліматичному поясі, а клімат характеризується як помірно континентальний із певним впливом атлантичних повітряних мас.

Кліматичні умови суттєво відрізняються залежно від висоти місцевості та особливостей рельєфу. У низовинних районах середня температура січня коливається від -1 до -3 °C, а липня – від $+18$ до $+20$ °C [11]. У гірських районах температури значно нижчі, що створює сприятливі умови для розвитку зимового туризму та гірськолижного спорту. Кількість опадів зростає від низовин до гірських районів. У центральних частинах країни випадає в середньому 450–700 мм опадів на рік, тоді як у гірських районах – понад 1200 мм. Значна частина опадів у зимовий період випадає у вигляді снігу, що забезпечує формування стійкого снігового покриву.

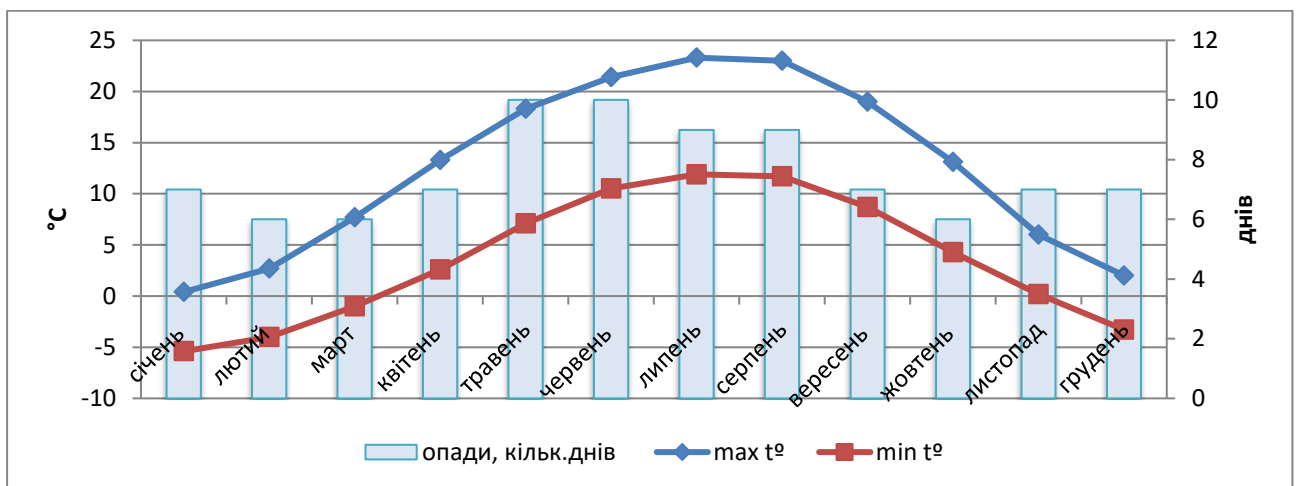


Рис. 2.9. Кліматограма Праги (побудовано за [11])

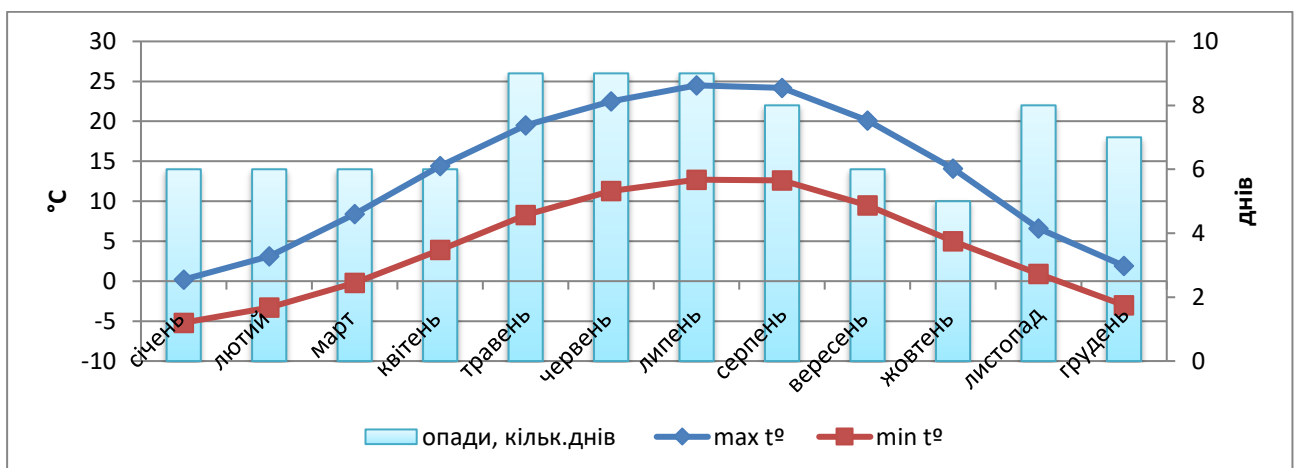


Рис. 2.10. Кліматограма Брно (побудовано за [11])

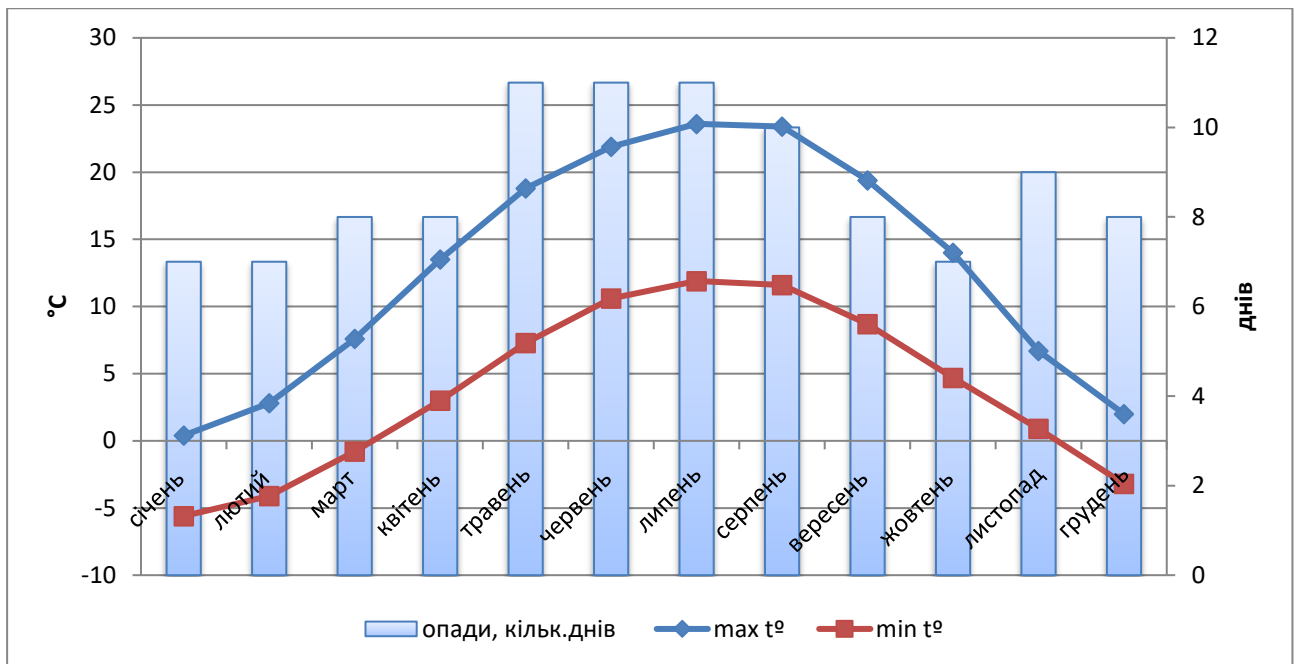


Рис. 2.11. Кліматограма Острави (побудовано за [11])

Кліматичні ресурси Чехії мають виражену сезонність (рис. 2.9-2.11). У літній період сприятливі погодні умови стимулюють розвиток екологічного туризму, сільського зеленого туризму, велосипедного туризму, екскурсійно-пізнавального туризму, активного відпочинку.

У зимовий період кліматичні умови сприяють розвитку гірськолижного туризму, зимових видів спорту, рекреаційного туризму.

Особливо сприятливими кліматичними умовами характеризуються курортні райони Західної Чехії, де поєднання м'якого клімату, лісових масивів та мінеральних вод створює комфортні умови для санаторно-курортного лікування.

Водні ресурси. Водні ресурси Чехії мають важливе значення для розвитку туризму, рекреації та курортного господарства. Незважаючи на відсутність виходу до моря, країна характеризується досить густою річковою мережею та значними запасами підземних вод.

Територією Чехії проходить головний європейський вододіл між басейнами Балтійського, Північного та Чорного морів. Найважливіше значення для країни мають річки басейну Ельби та Дунаю – найбільші річки Влтава, Лаба, Морава, Одра [46].

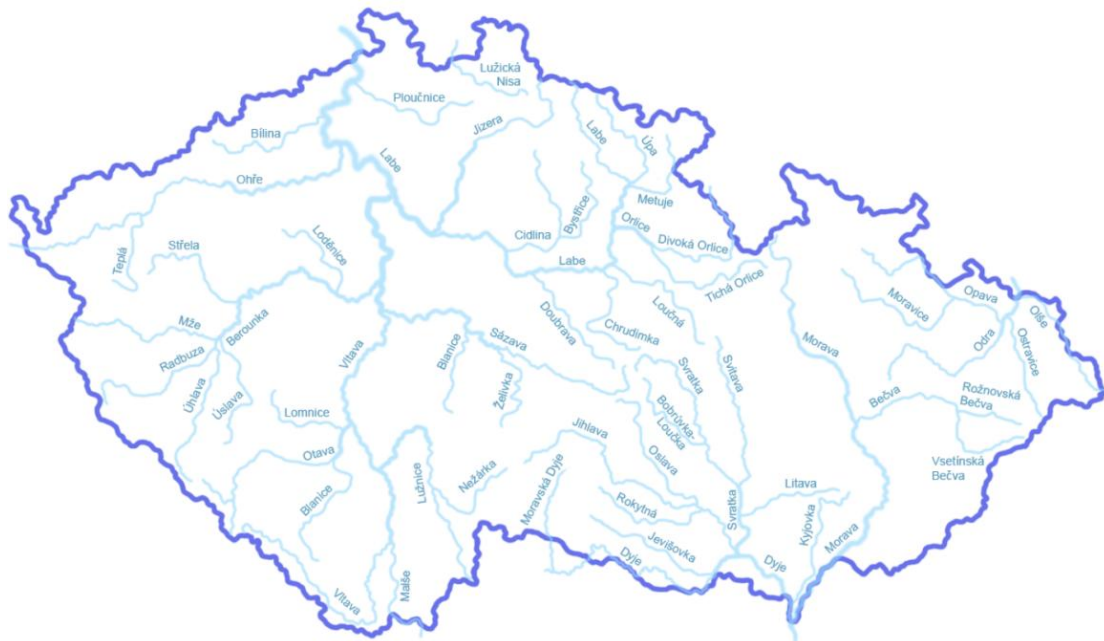


Рис. 2.12. Гідрологічна мережа Чехії [46]

Найдовшою та найважливішою внутрішньою річкою Чехії є Влтава, яка одночасно є головною водною артерією країни. Вона має довжину понад 430 км і протікає через Прагу, формуючи важливий туристичний та культурний ландшафт столиці. Найбільшу площу басейну в межах Чехії має Ельба – майже 50 тис. км² [36]. Вона є основною транзитною річкою країни та забезпечує зв'язок Чехії з Північним морем.

Важливе значення для Моравського регіону має річка Морава, яка належить до басейну Дунаю та є важливим елементом транскордонної річкової системи Центральної Європи [46].

Значна частина річок Чехії активно використовується для рекреації, водного туризму, рибальства, круїзного туризму, розвитку гідроенергетики, водопостачання, функціонування курортів.

Особливо популярними серед туристів є круїзи Влтавою у Празі, рекреаційні зони на водосховищах, сплави річками Влтава, Сазава та Отава, екологічні маршрути у долинах Морави та Діє.

Річкові долини Чехії мають також значне природоохоронне та ландшафтно-рекреаційне значення, оскільки саме тут сформувалися численні історичні міста, культурні ландшафти та туристичні центри країни.

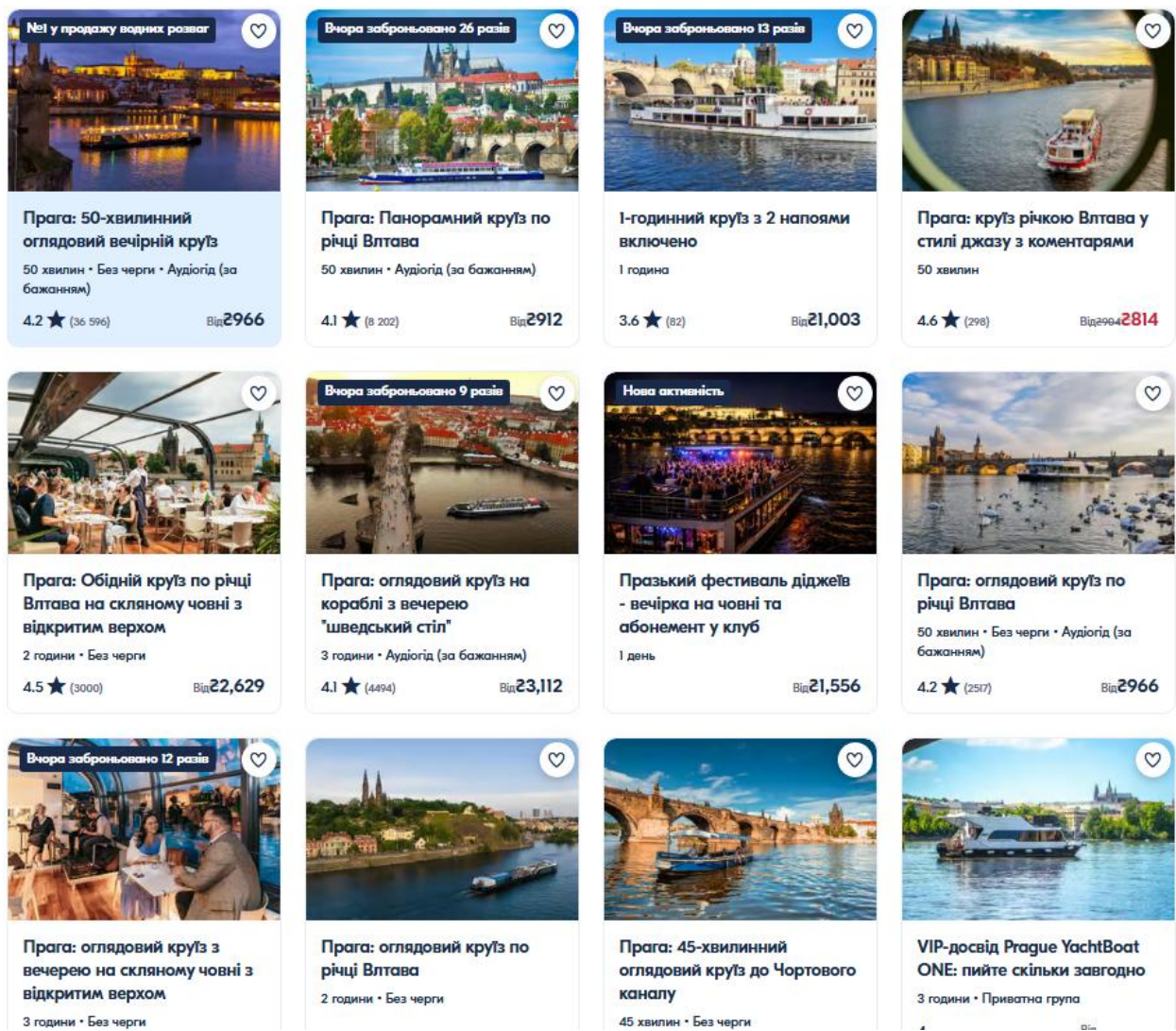


Рис. 2.13. Приклади пропозицій щодо круїзів річками Чехії [43]

Значне туристичне значення мають річкові набережні, круїзний туризм та водні екскурсії.

Важливе місце у структурі водних ресурсів займають водосховища та штучні озера. Найбільшим водосховищем країни є Ліпно на річці Влтава. Воно активно використовується для водного туризму, яхтингу, рибальства, рекреації, пляжного відпочинку.

Найціннішими водними ресурсами Чехії є *мінеральні та термальні води*, на базі яких сформувалася всесвітньо відома курортна система країни. Особливе місце у структурі лікувально-оздоровчого туризму займає західночеський курортний трикутник, до складу якого входять Карлові Вари, Маріанські Лазні та Франтішкові Лазні. Саме ці міста є найвідомішими бальнеологічними центрами країни та одними з найавторитетніших курортів Європи.

Таблиця 2.2

Найбільші річки Чехії (побудовано за [46])

№	Назва річки	Довжина в межах Чехії, км	Загальна довжина, км	Площа басейну в межах Чехії, км ²	Середній стік, м ³ /с	Куди впадає
1	Влтава	430,2	430,2	27 006,7	151	Ельба
2	Ельба	368,1	1094	49 889,3	308	Північне море
3	Морава	269,4	353,1	20 692,4	110	Дунай
4	Огрже	246,6	304,6	4601,1	38	Ельба
5	Сазава	225,9	225,9	4349,8	25	Влтава
6	Діс	196,2	234,2	11 160,8	44	Морава
7	Їглава	180,8	180,8	2996,5	14	Свратка
8	Свратка	168,5	168,5	7115,6	27	Діс
9	Їзера	167,0	167,0	2145,2	24	Ельба
10	Лужниці	157,7	208	3526,4	24	Влтава
11	Бероунка	139,5	139,5	8819	36	Влтава
12	Одра	134,3	854,3	7217	62	Щецинська затока
13	Отава	111,7	111,7	3826,9	26	Влтава
14	Опава	110,7	110,7	1813,7	18	Одра
15	Радбуза	109,7	109,7	2189,6	11	Бероунка
16	Хрудімка	106,0	106,0	866,2	6	Ельба
17	Углава	104,0	104,0	908,5	5,8	Радбуза
18	Желівка	103,9	103,9	1188,4	7	Сазава
19	Мже	102,8	106,5	1792,3	8,6	Бероунка
20	Тиха Орліце	101,8	101,8	756,4	7,5	Орліце
21	Стршела	101,7	101,7	921,9	3,5	Бероунка

Західночеський курортний трикутник сформувався на основі унікальних природних ресурсів – численних мінеральних джерел, багатих на вуглекислий газ, сірку, натрій, кальцій та інші мінерали, що мають виражені лікувальні властивості. Курорти цього регіону спеціалізуються на лікуванні захворювань травної системи, опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, порушень обміну речовин тощо.



Рис. 2.14. СПА-курорти Чехії на базі термальних вод та кліматичних ресурсів [44]

Особливого розвитку курорти Західної Чехії набули у XVIII–XIX століттях, коли бальнеологічне лікування стало надзвичайно популярним серед європейської аристократії, політичної еліти та представників інтелектуальних кіл. У цей період чеські курорти перетворилися не лише на лікувальні центри, а й на важливі осередки суспільного та культурного життя Європи. Серед відомих відвідувачів курортів були Йоганн Вольфганг фон Гете, Фридерик Шопен, Клеменс фон Меттерніх, Марк Твен, Едуард VII та Петро I [44].

До сьогодні курорти Західної Чехії зберігають архітектурну та культурну атмосферу «золотого віку» європейських курортів. Тут поєднуються елегантна забудова XIX століття, колонади, парки, санаторії, питні галереї та сучасна wellness-інфраструктура. Завдяки цьому регіон приваблює туристів не лише лікувально-оздоровчими можливостями, але й високою культурно-естетичною цінністю середовища.



Карлові Вари



Маріанські Лазні



Франтішкові Лазні



Рис. 2.15. Західночеський курортний трикутник [44]

Важливою особливістю західночеських курортів є поєднання лікувально-оздоровчих ресурсів із сприятливими природно-кліматичними умовами. Лісові масиви, чисте повітря, помірний клімат та розвинена рекреаційна інфраструктура створюють комфортні умови для тривалого відпочинку, реабілітації та оздоровлення населення.

Міжнародне значення західночеського курортного регіону підтверджується тим, що у 2021 році міста Карлові Вари, Маріанські Лазні та Франтішкові Лазні були включені до транскордонного об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО «Великі курортні міста Європи». Це підкреслює їх виняткову роль у розвитку європейської курортної культури та лікувально-оздоровчого туризму [35].

Водні ресурси також активно використовуються для розвитку рекреаційного туризму, спортивного рибальства, водних видів спорту, оздоровчої рекреації, екотуризму.

Біотичні ресурси (флористичні та фауністичні). Біотичні ресурси Чехії представлені різноманітними лісовими екосистемами, флорою та фауною, які є важливою складовою природного туристсько-рекреаційного потенціалу країни. Значна частина території вкрита лісами, частка яких становить близько 37,9 % площі держави [16]. На душу населення припадає 0,27 га лісу [16].

Найбільш поширеними є хвойні ліси, у структурі яких переважають ялина та сосна. У нижчих висотних поясах значне поширення мають широколистяні ліси з дуба, бука, граба та клена. Великі лісові масиви зосереджені у районах Шумави, Крконоше, Бескидів та Чеського лісу [46].

Біотичні ресурси відіграють важливу роль у розвитку екологічного туризму, природоохоронного туризму, рекреації, лікувально-оздоровчого туризму, активного відпочинку. Тваринний світ Чехії типовий для Центральної Європи. У лісових районах поширені олені, козулі, кабани, лисиці, рисі, борсуки. Флористичні ресурси Чехії представлені також численними луками, альпійською рослинністю у гірських районах та заплавними екосистемами. Значна кількість територій охороняється в межах мережі Natura 2000 [16].

Біотичні ресурси країни формують сприятливі умови для розвитку екологічного туризму, пішохідного туризму, велосипедного туризму, фототуризму, природничо-пізнавальної рекреації.

Поєднання різноманітного рельєфу, сприятливого клімату, густої річкової мережі, мінеральних вод і значного біорізноманіття формує потужний природний туристсько-рекреаційний потенціал Чехії та забезпечує високий рівень розвитку туризму й рекреації в країні.

2.3. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси

Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси займають важливе місце у структурі туристичного потенціалу Чехії. Їх специфіка полягає у поєднанні природних компонентів із результатами багатовікової господарської, культурної та природоохоронної діяльності людини. Саме гармонійне поєднання природних ландшафтів, історично сформованого землекористування,

архітектурної спадщини та природоохоронних територій створює високий рівень туристичної атрактивності країни.

Одним із найважливіших елементів природно-антропогенних ресурсів Чехії є система природоохоронних територій. Вона охоплює національні парки, заповідники, природні парки, охоронювані ландшафтні області та об'єкти міжнародної природоохоронної мережі Natura 2000. Чехія належить до країн Європи з високим рівнем природоохоронного планування та значною часткою територій, залучених до екологічного туризму й рекреації. За даними Чеського статистичного управління, у 2024 році загальна площа особливо охоронюваних природних територій становила близько 1330,3 тис. га, що дорівнює приблизно 16,9 % території Чехії [50].

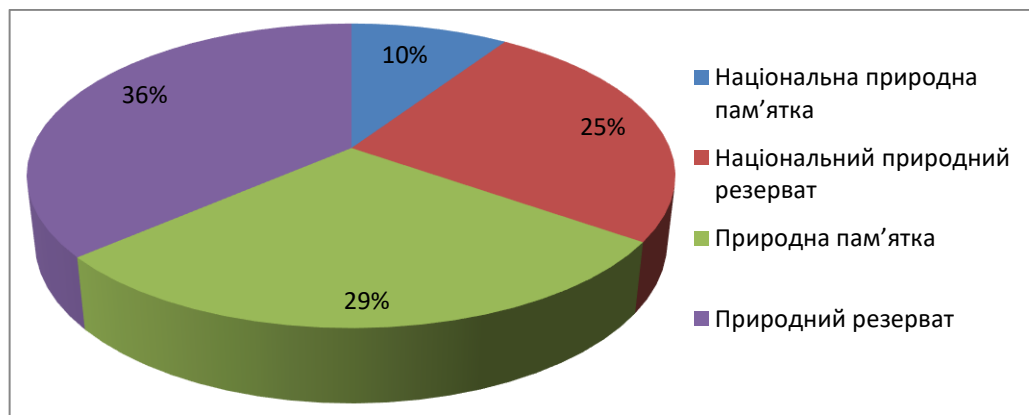


Рис. 2.16. Структура природоохоронних територій Чехії (побудовано за [48])

Найбільша кількість невеликих особливо охоронюваних територій характерна для Південно-Моравського та Південночеського краю. У Південно-Моравському краї їх кількість у 2024 році перевищувала 350 об'єктів, тоді як у Південночеському краї – близько 340 (рис. 2.16) [50]. Високі показники пояснюються значною ландшафтною різноманітністю, наявністю великої кількості локальних природних комплексів, карстових територій, лісових екосистем, водно-болотних угідь та традиційно високим рівнем природоохоронної діяльності.

Високі показники також характерні для Середньочеського краю, де кількість малих природоохоронних територій перевищує 300 об'єктів. Це пов'язано як із великою площею регіону, так і зі значною концентрацією природних та природно-антропогенних ландшафтів навколо Праги.

Середній рівень кількості особливо охоронюваних територій спостерігається у Злінському, Краї Височина, Пльзенському, Устецькому краї. Тут кількість об'єктів коливається у межах 180–220 територій [49].

Найменші показники характерні для Головного міста Прага, Карловарського та Пардубицького краю (рис. 2.17). У цих регіонах кількість невеликих особливо охоронюваних територій не перевищує 100–120 об'єктів [49]. Для Праги це пояснюється високим рівнем урбанізації та обмеженою площею природних територій.

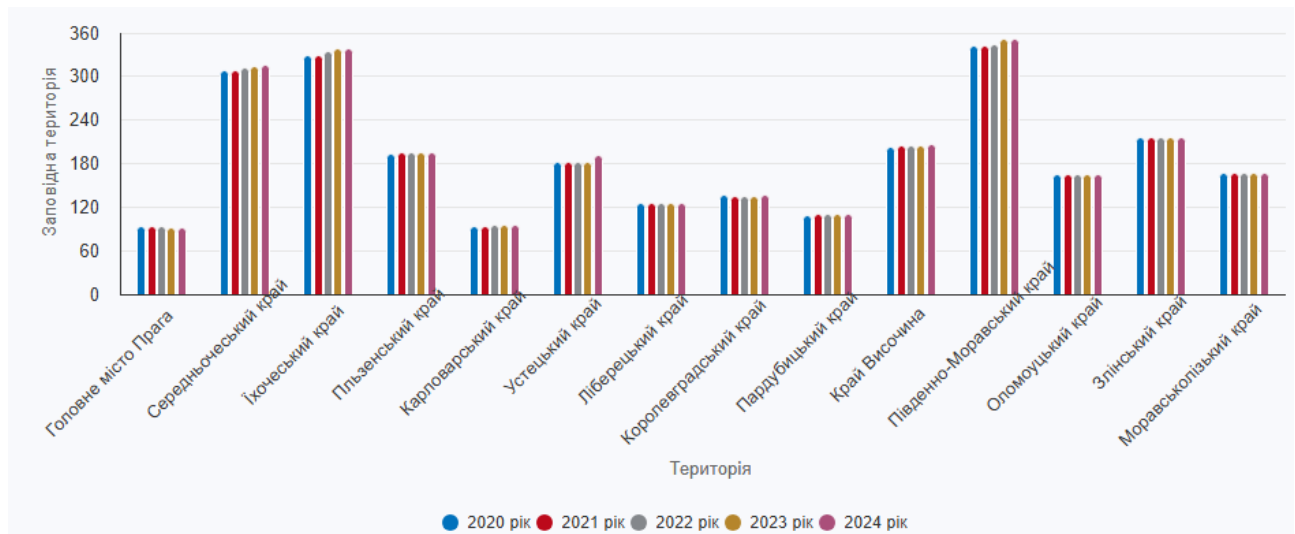


Рис. 2.17. Кількість невеликих за площею особливо охоронних територій за регіонами Чехії [48]

Загалом просторовий розподіл невеликих особливо охоронюваних територій у Чехії демонструє високий рівень розвитку природоохоронної системи держави та значну увагу до збереження локальних природних комплексів, що є важливою передумовою розвитку екологічного туризму, природничо-пізнавальної рекреації та сталого використання туристсько-рекреаційних ресурсів країни. Найвищий природоохоронний статус мають національні парки. У Чехії функціонує чотири національні парки, які є важливими центрами розвитку екологічного, пізнавального та активного туризму: *Національний парк Крконоше*, *Національний парк Шумава*, *Національний парк Події*, *Національний парк Чеська Швейцарія*. Вони є осередками збереження природних ландшафтів, біорізноманіття та розвитку екологічного туризму (табл. 2.3-2.4).

Структура особливо охоронюваних територій за регіонами (складено за [50])

Регіон	Національні парки (од.)	Заповідні ландшафтні зони (од.)	Невеликі заповідні території (од.)	Національні пам'ятки природи (од.)	Національні природні заповідники (од.)	Площа національних парків, га	Площа заповідних ландшафтних зон, га	Площа невеликих заповідних територій, га	Площа національних пам'яток природи, га	Площа національних природних заповідників, га
Чехія	4	26	2680	126	109	119 019	1 138 178	121 697	11 409	30 832
Головне місто Прага	0	1	92	7	0	0	518	2381	93	0
Середньочеський край	0	6	315	22	13	0	109 785	17 144	1860	4265
Південночеський край	1	3	339	17	10	33 977	164 100	17 177	1451	3366
Пльзенський край	1	5	196	5	6	34 483	96 905	6813	231	781
Карловарський край	0	1	95	9	6	0	59 273	6032	677	2993
Устецький край	1	4	191	14	13	7928	132 653	10 950	215	2026
Ліберецький край	1	5	126	9	8	11 655	98 735	5927	463	2767
Кралоупський край	1	3	136	2	5	24 697	70 999	8831	1017	2392
Пардубицький край	0	3	110	2	4	0	39 118	6222	225	1816
Край Височина	0	2	207	3	7	0	60 824	6070	82	1357
Південно-Моравський край	1	3	351	18	15	6279	35 994	15 195	4471	3316
Оломоуцький край	0	2	165	11	11	0	55 781	7635	148	3289
Злінський край	0	2	215	2	6	0	119 414	2584	29	409
Моравсько-Сілезький край	0	3	167	7	11	0	94 080	8735	449	2056

Національні парки Чехії (узагальнено автором за [48])

Назва національного парку	Рік заснування	Площа	Місцезнаходження	Основні об'єкти охорони	Характерні особливості	Туристсько-рекреаційне значення
Національний парк Крконоше	1963	близько 363 км ²	Північ Чехії, кордон із Польщею	Високогірні екосистеми, субальпійська та альпійська рослинність, льодовикові форми рельєфу	Найстаріший і один із найцінніших національних парків Чехії; охоплює найвищу частину Судет – масив Крконоше з горою Сніжка (1602 м)	Центр гірського, лижного, екологічного та пішохідного туризму; один із найпопулярніших рекреаційних районів Центральної Європи
Національний парк Шумава	1991	близько 680 км ²	Південний захід Чехії, кордон із Німеччиною та Австрією	Тайгові лісові екосистеми, болота, льодовикові озера, рідкісні види флори і фауни	Найбільший національний парк Чехії; формує єдиний природний комплекс із Баварським лісом у Німеччині	Розвиток екологічного туризму, велосипедного туризму, пішохідної рекреації та природничо-пізнавального туризму
Національний парк Події	1991	близько 63 км ²	Південна Моравія, долина річки Діє на кордоні з Австрією	Річкові долини, лісостепові ландшафти, скельні утворення, рідкісні екосистеми	Найменший національний парк Чехії; характеризується високою ландшафтною різноманітністю та добре збереженими природними комплексами	Осередок екологічного, сільського, велосипедного та винного туризму
Національний парк Чеська Швейцарія	2000	близько 79 км ²	Північний захід Чехії, кордон із Німеччиною	Пісковикові скелі, каньйони, лісові екосистеми, унікальні геоморфологічні форми	Відомий мальовничими скельними містами та Правчицькою брамою – найбільшою природною пісковиковою аркою Європи	Один із головних центрів екологічного, пішохідного, фототуризму та активної рекреації

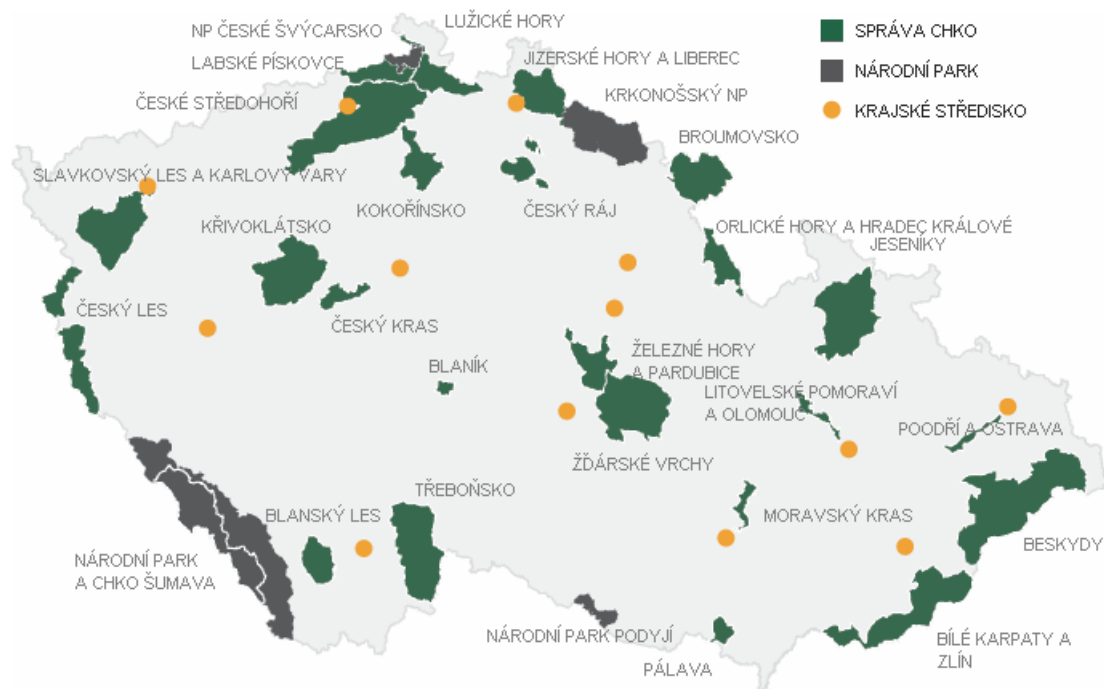


Рис. 2.17. Національні парки Чехії [48]

У деяких природоохоронних територіях здійснюються програми відновлення популяцій рідкісних видів тварин. Значний туристичний інтерес становить спостереження за дикою природою та екологічні маршрути.

Одним із найвідоміших є *Національний парк Крконоше*, розташований у північній частині країни на кордоні з Польщею. Він охоплює найвищу гірську систему Чехії та характеризується поєднанням високогірних ландшафтів, льодовикових форм рельєфу, альпійської рослинності та розвиненої туристичної інфраструктури [57]. Парк є одним із головних центрів гірського туризму, зимового спорту та екологічної рекреації у Центральній Європі.



Рис. 2.18. Національний парк Крконоше [56]

Важливе місце займає *Національний парк Шумава*, який формує єдиний природний комплекс із Баварським лісом на території Німеччини. Це

найбільший національний парк Чехії, відомий великими лісовими масивами, болотними екосистемами, льодовиковими озерами та високим рівнем біорізноманіття. Парк активно використовується для розвитку екологічного туризму, велосипедних маршрутів, пішохідної рекреації та природничо-пізнавального туризму [63].



Рис. 2.19. Національний парк Шумава [45]

Значною туристичною привабливістю характеризується *Національний парк Чеська Швейцарія*, створений для охорони унікальних пісковикових ландшафтів. Його візитівкою є Правчицька брама – найбільша природна пісковикова арка Європи. Парк спеціалізується на розвитку екотуризму, пішохідного туризму, фототуризму та рекреації.

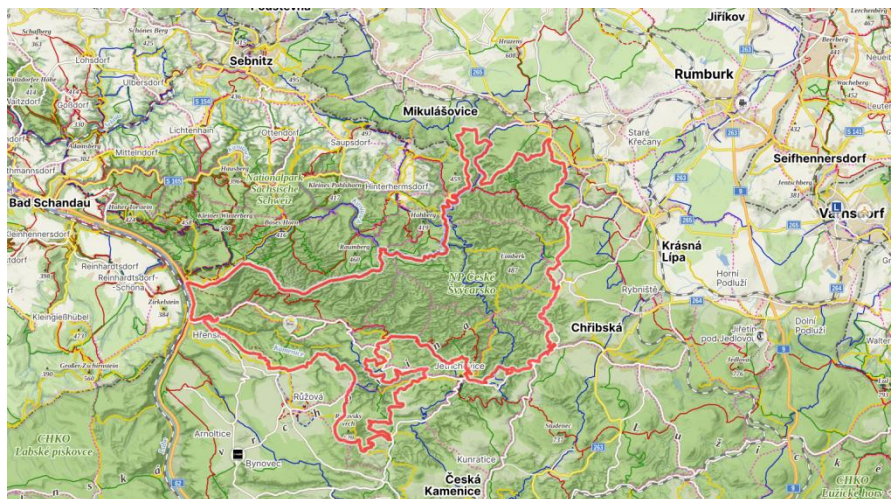


Рис. 2.20. Територія національного парку Чеська Швейцарія [38]

Найменшим національним парком країни є *Національний парк Події*, розташований у долині річки Діє поблизу кордону з Австрією. Територія парку характеризується високою ландшафтною різноманітністю, поєднанням лісів,

скельних утворень, виноградників та історичних поселень. Тут активно розвивається екологічний і сільський туризм [61].



Рис. 2.21. Національний парк Події [61]

Особливе місце у структурі природно-антропогенних ресурсів Чехії займають охоронювані ландшафтні області (Protected Landscape Areas). Вони охоплюють значні території з цінними природними та культурними ландшафтами, де природоохоронна діяльність поєднується з традиційним природокористуванням і рекреацією. У Чехії функціонує понад 25 охоронюваних ландшафтних областей. Серед найбільш відомих виділяються *Моравський карст*, *Чеський рай*, *Білі Карпати*, *Кокоржинсько*. Чеський рай є одним із найстаріших туристичних регіонів країни та характеризується поєднанням скельних міст, лісів, історичних замків і традиційного культурного ландшафту [48; 59]. Територія активно використовується для пішохідного туризму, скелелазіння та природничо-пізнавальної рекреації.

Важливе значення мають також культурні ландшафти, створені внаслідок багатовікової взаємодії людини й природи. Особливо відомим є Культурний ландшафт Ледніце–Вальтіце – один із найбільших штучно сформованих ландшафтних комплексів Європи, внесений до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Територія поєднує палацово-паркові ансамблі, ставки, алеї, ліси та виноградники, формуючи унікальний природно-культурний туристичний комплекс [35].

Важливими природно-антропогенними ресурсами Чехії є також міські парки, ботанічні сади, дендропарки та історичні паркові ансамблі. Значна їх частина сформувалася ще у XVIII–XIX ст. і сьогодні активно використовується у рекреаційній діяльності. Особливу популярність мають Вальдштейнський сад у

Празі, парки Карлових Вар, ботанічні сади Праги та Брно, ландшафтні парки Моравії [45].

Суттєве значення мають і виноробні ландшафти Південної Моравії, де природні умови поєднуються з традиційним сільськогосподарським використанням території. Виноградники, винні підвали, етнографічні села та традиційна культура регіону формують основу розвитку винного та гастрономічного туризму [52].

Важливою складовою природно-антропогенних ресурсів Чехії є система туристичних маршрутів і рекреаційних територій. Країна має одну з найгустіших мереж маркованих туристичних стежок у Європі, загальна протяжність яких перевищує 40 тис. км. Вони охоплюють національні парки, ландшафтні області, історичні території та природні пам'ятки, забезпечуючи високий рівень доступності туристичних ресурсів [45].

Природно-антропогенні ресурси Чехії є основою розвитку екологічного туризму, сільського зеленого туризму, пішохідного та велосипедного туризму, лікувально-оздоровчої рекреації, природничо-пізнавального туризму та культурно-ландшафтного туризму.

Поєднання високого рівня природної збереженості територій, багатовікової культурної трансформації ландшафтів, розвиненої природоохоронної системи та сучасної туристичної інфраструктури формує потужний природно-антропогенний туристсько-рекреаційний потенціал Чехії та забезпечує її високу конкурентоспроможність на європейському туристичному ринку.

2.4. Суспільно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси

Суспільно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси є однією з ключових складових туристичного потенціалу Чехії. Вони формувалися протягом багатьох століть під впливом історичних, культурних, політичних та соціально-економічних процесів і сьогодні становлять основу розвитку культурно-пізнавального, екскурсійного, релігійного, подієвого та освітнього туризму.

На території Чехії зосереджена надзвичайно висока концентрація *історико-культурних пам'яток*, що формують основу *суспільно-історичних туристсько-рекреаційних ресурсів* країни. У Чехії налічується понад 40 тис. об'єктів нерухомої культурної спадщини, які перебувають під державною охороною [45]. Серед них – середньовічні міста, замки, палаци, фортеці, монастирі, історичні палаци, фортифікаційні та сакральні споруди, історичні парки та культурні ландшафти. Важливим показником культурної цінності країни є значна кількість об'єктів, включених до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО [35].

Центральне місце у структурі суспільно-історичних ресурсів Чехії займає *Прага* – столиця держави та один із найбільших туристичних центрів Європи. Історичний центр Праги внесений до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО та характеризується високою концентрацією архітектурних пам'яток різних історичних епох – від романського стилю та готики до бароко, ренесансу й модерну [45].

Одним із найвизначніших історико-культурних об'єктів країни є *Празький Град* – найбільший замковий комплекс світу, який протягом століть був політичним і духовним центром чеської державності. На його території розташовані собор Святого Віта, Старий королівський палац, базиліка Святого Георгія, Золота вуличка. Важливими символами Праги є також Карлів міст, Староміська площа, Астрономічний годинник Орлой та історичний квартал Мала Страна [45].

Важливе місце у структурі культурної спадщини займають *історичні міста*. У Чехії збереглося понад 40 історичних міських резерватів та понад 250 міських пам'яткових зон, де охороняється традиційне історичне середовище та архітектурна забудова [51].

Особливе місце серед них займає *Чеський Крумлов* – одне з найкраще збережених середньовічних міст Європи. Його історичний центр та замковий комплекс входять до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО [35]. Місто характеризується унікальним поєднанням середньовічного планування, ренесансної та барокової архітектури [45].

Значний туристичний інтерес становить *Кутна Гора* – важливий історичний центр середньовічного видобутку срібла. Тут розташовані собор Святої Варвари, Італійський двір, Костниця в Седлеці. Саме розвиток гірничої справи та карбування монет у Середньовіччі забезпечив місту важливе економічне значення у Центральній Європі [1].

Серед *історичних міст* важливу роль у формуванні суспільно-історичних туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії відіграють Телч, Оломоуц, Брно та Пльзень [45].

Телч є одним із найкраще збережених ренесансних міст Центральної Європи. Його історичний центр внесений до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Головною туристичною домінантою міста є прямокутна центральна площа із суцільною ренесансною забудовою XVI століття, аркадними будинками та замковим комплексом. Особливу цінність становить гармонійне поєднання архітектурного середовища з системою ставків і природним ландшафтом, що формує високий рівень естетичної привабливості міста [45].



Рис. 2.22. Історичне місто Телч [45]

Оломоуц є одним із найдавніших історичних центрів Моравії та важливим осередком релігійної й культурної спадщини країни. Місто відоме великою концентрацією пам'яток барокової архітектури, завдяки чому його часто називають «бароковою перлиною Чехії». Найвизначнішою пам'яткою є Колона Пресвятої Трійці, включена до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Значний туристичний інтерес також становлять Собор Святого Вацлава, архієпископський палац, міська ратуша та численні барокові фонтани. Важливу роль у розвитку міста

відіграє Університет Палацького – один із найстаріших університетів Центральної Європи [36].



Рис. 2.23. Історичне місто Оломоуц [45]

Брно є другим за величиною містом Чехії та головним історичним центром Моравії. Місто поєднує багату історико-культурну спадщину з функціями сучасного наукового, освітнього та ділового центру. Серед найважливіших пам'яток виділяються замок Шпільберк, собор Святих Петра і Павла, історичний центр міста та Вілла Тугендгат – об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО та один із найвидатніших зразків модерністської архітектури XX століття. Брно є важливим центром культурного, подієвого та освітнього туризму [45].



Рис. 2.24. Історичне місто Брно [45]

Пльзень має особливе значення як історичний центр пивоваріння та гастрономічного туризму. Саме тут у XIX столітті виник знаменитий сорт пива

Pilsner, який став основою розвитку світової пивної культури. Важливими туристичними об'єктами міста є історичний центр, кафедральний собор Святого Варфоломія, Велика синагога та історичні пивоварні. Значний інтерес становлять підземні ходи та промислова спадщина міста. У 2015 році Пльзень був обраний Європейською столицею культури, що сприяло активізації туристичної діяльності та модернізації культурної інфраструктури міста [65].



Рис. 2.25. Історичне місто Пльзель [45]

Особливо відомою Чехія є завдяки великій кількості *замків, палаців і фортець*. За даними Національного інституту пам'яток Чехії, у країні збереглося понад 2000 замків, фортець і палацових комплексів, що є одним із найвищих показників у Європі [59]. Багато з них сьогодні використовуються як музеї, туристичні центри, виставкові комплекси та об'єкти культурного туризму. Найбільш відомими серед них є *Замок Карлштейн, Замок Конопіште, Замок Глубока-над-Влтавою, Замок Ледніце та ін.*(рис. 2.27).

Найбільша концентрація замків спостерігається у:

- Центральній Богемії;
- Південній Богемії;
- Південній Моравії;
- районі Праги [37].

Це пов'язано з історичною роллю Чехії як одного з політичних центрів Центральної Європи та високою щільністю феодальних володінь у Середньовіччі.



Рис. 2.26. Просторовий розподіл замків Чехії [59]

Замки виконують не лише екскурсійну функцію, але й активно використовуються як культурні центри, музеї, місця проведення фестивалів, історичних реконструкцій та подієвих заходів.

Значну роль у структурі суспільно-історичних ресурсів відіграють *сакральні об'єкти*. Чехія має багату релігійну спадщину, представлену соборами, костелами, монастирями, каплицями та паломницькими центрами. На території країни функціонують сотні історичних костелів, соборів, монастирів та каплиць, значна частина яких належить до пам'яток готичної, барокової та ренесансної архітектури. Особливу цінність мають собор Святого Віта у Празі, монастирі Страгова та Бржевнова, костел Святого Яна Непомуцького на Зеленій Горі, монастирські комплекси Моравії.

Одним із найважливіших релігійних центрів є Собор Святого Віта – головний кафедральний собор країни та символ чеської державності. Значне історико-культурне значення мають також монастирі у Бржевні, Страгові та Вишеграді.



Замок Карлштейн



Замок Кршивоклат



Замок Глубока-над-Влтавою



Замок Чеський Крумлов



Замок Конопіште



Замок Ледніце

Рис. 2.27. Замки Чехії

Важливою складовою суспільно-історичних ресурсів Чехії є промислова та технічна спадщина. Особливе місце займають *історичні пивоварні, гірничопромислові комплекси, технічні музеї, індустріальні ландшафти*.

Пльзень є всесвітньо відомим центром пивоваріння та гастрономічного туризму. Саме тут виник знаменитий сорт пива Pilsner, який став основою розвитку пивного туризму в країні [65].



Рис. 2.28. Пивоварні та центри пивного туризму у Чехії [45]

Важливу роль у формуванні туристичної привабливості Чехії відіграють *етнокультурні ресурси*. На території країни збереглися традиційні народні ремесла, фольклор, народна архітектура, виноробні традиції Моравії та численні культурні фестивалі.

Важливе місце у структурі суспільно-історичних туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії займають *музеї*. Вони виконують не лише культурно-освітню функцію, але й є важливими об'єктами туристичного інтересу, формують історичну пам'ять, популяризують національну культурну спадщину та сприяють розвитку культурно-пізнавального туризму. Чехія характеризується високою концентрацією музейних установ різного профілю – історичних, художніх, технічних, етнографічних, природничих та спеціалізованих музеїв [45].

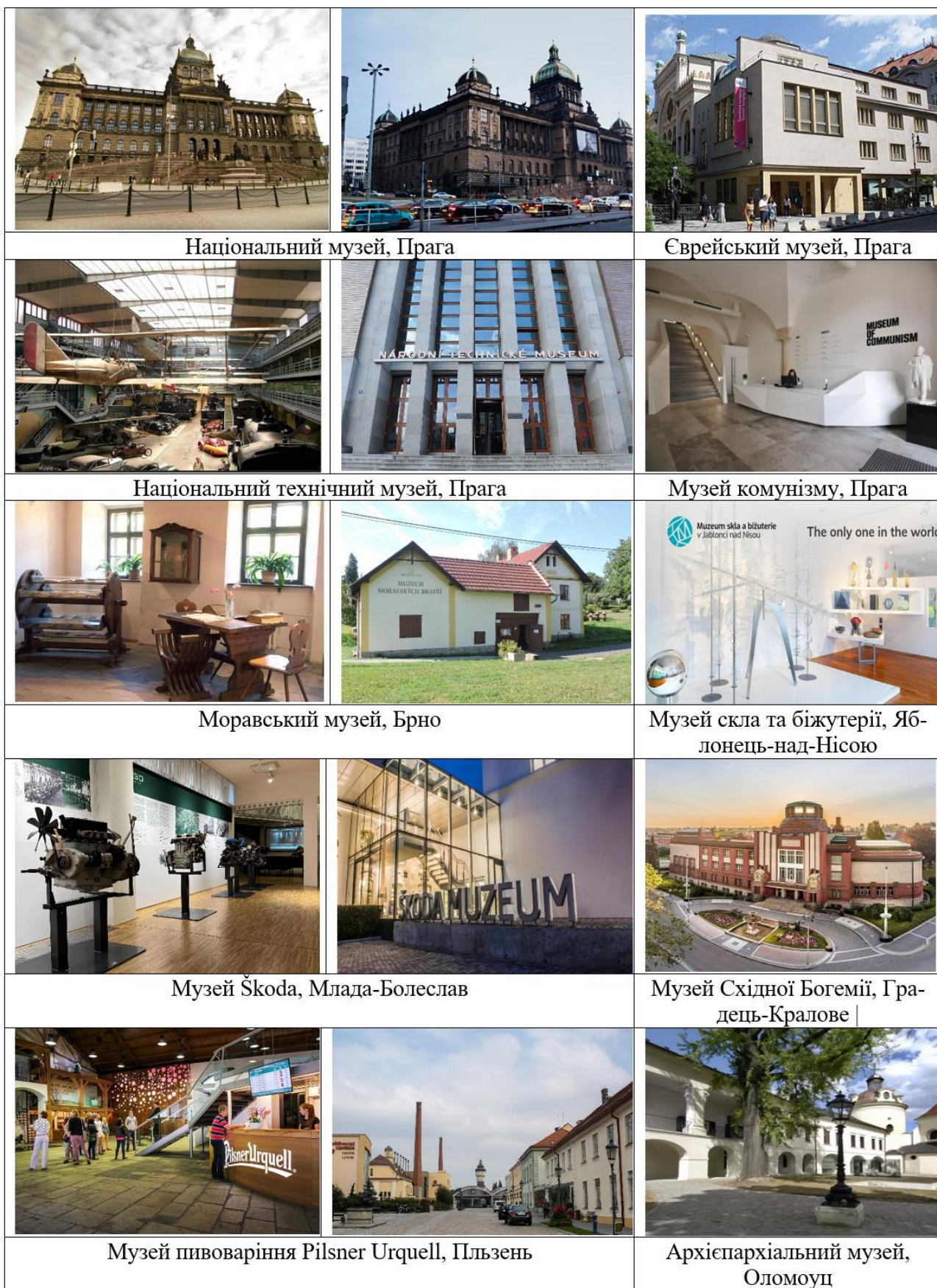


Рис. 2.29. Музеї Чехії (складено за [45])

Найбільшим музейним центром країни є Прага, де зосереджена значна частина провідних музейних установ держави. Одним із найважливіших музеїв є Національний музей, заснований у 1818 році. Він є найбільшим музейним комплексом країни та одним із головних центрів збереження історичної, археологічної, природничої та культурної спадщини Чехії. Головна будівля музею, розташована на Вацлавській площі, сама по собі є визначною архітектурною пам'яткою неоренесансного стилю [45].

Важливу роль у розвитку культурного туризму відіграє Національна галерея в Празі – один із найбільших художніх музеїв Центральної Європи. Її колекції охоплюють твори середньовічного, ренесансного, барокового та сучасного мистецтва. Галерея представлена кількома виставковими комплексами, розташованими в історичних будівлях Праги.

Особливе місце серед музейних ресурсів Чехії займає Єврейський музей у Празі – один із найстаріших і найцінніших єврейських музеїв Європи. Його експозиції присвячені історії єврейської громади Чехії, культурі, релігії та трагічним подіям Голокосту. До музейного комплексу входять історичні синагоги, старе єврейське кладовище та численні архівні колекції [1].

Значним туристичним інтересом характеризуються технічні та наукові музеї. Одним із найвідоміших є Національний технічний музей, експозиції якого висвітлюють розвиток транспорту, промисловості, архітектури, астрономії, фотографії та інженерної думки. Музей активно використовується не лише у туристичній діяльності, а й в освітньому процесі [45].

Важливою складовою музейних ресурсів Чехії є музеї, присвячені історичним подіям XX століття. Значною популярністю серед туристів користується Музей комунізму, експозиції якого демонструють особливості життя в Чехословаччині у період соціалістичного режиму. Музей виконує важливу меморіальну та освітню функцію [45].

Окрему групу становлять музеї просто неба та етнографічні музеї, що знайомлять туристів із традиційною народною культурою, архітектурою та побутом різних історико-етнографічних регіонів Чехії. Найвідомішими серед них є:

- Музей народної архітектури в Рожнові-під-Радгоштем;
- етнографічні комплекси Моравії;
- регіональні скансени Богемії [45].

Вони є важливими центрами розвитку етнографічного та культурно-пізнавального туризму.

Значне місце у структурі музейних ресурсів займають замкові музеї та історичні експозиції, розташовані у численних фортецях і палацах країни. Багато замків Чехії поєднують функції історичних пам'яток, художніх музеїв та культурних центрів. У їхніх експозиціях представлені колекції зброї, старовинні меблі, твори мистецтва, історичні архіви, предмети аристократичного побуту.

Важливу роль відіграють і тематичні музеї, пов'язані з традиційними галузями господарства та культурними особливостями країни. Особливо популярними серед туристів є музеї пивоваріння, музеї скла та кришталю, музеї ляльок, музеї чеського вина, музеї музики та театру.

Наприклад, Пльзень відомий музеєм пивоваріння та екскурсійними маршрутами, присвяченими історії чеського пива [65].

Високий рівень збереженості музейних колекцій, сучасні методи експонування, інтерактивні технології та поєднання музеїв з історичним середовищем міст забезпечують значну туристичну привабливість музейної сфери Чехії та роблять її однією з найважливіших складових суспільно-історичних туристсько-рекреаційних ресурсів країни.

Значна частина суспільно-історичних ресурсів Чехії інтегрована у міжнародний туристичний простір та активно використовується у формуванні національного туристичного бренду країни.

Суспільно-історичні ресурси Чехії є основою розвитку культурно-пізнавального, екскурсійного, релігійного, гастрономічного, подієвого, освітнього, міського туризму.

Поєднання високої концентрації історико-культурної спадщини, добре збережених архітектурних ансамблів, багатих культурних традицій та сучасної туристичної інфраструктури формує потужний суспільно-історичний

туристсько-рекреаційний потенціал Чехії та забезпечує країні провідні позиції серед туристичних destinations Центральної Європи.

2.5. Події туристсько-рекреаційні ресурси

Події туристсько-рекреаційні ресурси є важливою складовою сучасного туристичного потенціалу Чехії. Їх значення постійно зростає у зв'язку з розвитком культурного, фестивального, гастрономічного та ділового туризму. На відміну від традиційних туристичних ресурсів, події ресурси мають динамічний характер, оскільки формуються навколо певної події, заходу чи явища, які приваблюють туристів у конкретний час і в певному місці.

Події ресурси Чехії вирізняються значною тематичною різноманітністю та високим рівнем міжнародної популярності. Вони охоплюють культурно-мистецькі заходи, музичні фестивалі, кінофестивалі, гастрономічні свята, релігійні події, спортивні змагання, історичні реконструкції, ярмарки та виставки.

Одним із найвідоміших культурних заходів країни є міжнародний музичний фестиваль «Празька весна», який щорічно проводиться у Празі з 1946 року. Фестиваль належить до найпрестижніших подій класичної музики у Європі та збирає провідні симфонічні оркестри, диригентів і виконавців світу. Він відіграє важливу роль у формуванні міжнародного іміджу Чехії як культурного центру Центральної Європи [45].



Рис. 2.30. Міжнародний музичний фестиваль «Празька весна» [54]

Важливе місце у структурі подієвих ресурсів займає Міжнародний кінофестиваль у Карлових Варах – один із найстаріших і найавторитетніших кінофестивалів Європи (рис. 2.31). Щороку він приваблює тисячі туристів, представників кіноіндустрії, журналістів та митців з різних країн світу [45]. Проведення фестивалю значно активізує туристичні потоки до курортного міста Карлові Вари та сприяє розвитку готельного, ресторанного й транспортного секторів.



Рис. 2.31. Міжнародний кінофестиваль у Карлових Варах [55]

Чехія широко відома своїми гастрономічними подіями та пивними фестивалями. Однією з найпопулярніших подій є Чеський пивний фестиваль, який знайомить туристів із традиціями чеського пивоваріння, національною кухнею та культурою споживання пива. Подібні заходи активно сприяють розвитку гастрономічного туризму та популяризації національного бренду країни.

Особливою популярністю серед туристів користуються різдвяні ярмарки, що проводяться у багатьох містах Чехії. Найвідомішими є різдвяні ярмарки у Празі, Брно, Оломоуц (рис. 2.32).

Вони поєднують елементи народної культури, гастрономії, ремесел, музики та святкових традицій. Різдвяні ярмарки формують значні сезонні туристичні потоки та є важливим елементом зимового міського туризму.



Рис. 2.32. Різдвяні ярмарки у містах Чехії [2]

Важливу роль у туристичному житті Чехії відіграють історичні фестивалі та реконструкції. У багатьох замках і середньовічних містах регулярно проводяться лицарські турніри, театралізовані історичні дійства, фестивалі середньовічної культури, фольклорні свята.

Особливо популярними є історичні заходи у Чеському Крумлові, Замку Карлштейн, Кутній Горі.

Такі події сприяють популяризації історико-культурної спадщини країни та розвитку культурно-пізнавального туризму.

Важливими подієвими ресурсами є також музичні та мистецькі фестивалі сучасної культури. Значною популярністю користуються фестиваль «Кольори Острави», музичні фестивалі Брно, міжнародні джазові фестивалі, театральні форуми.

«Кольори Острави» є одним із найбільших музичних фестивалів Центральної Європи та щороку приваблює десятки тисяч відвідувачів.



Рис. 2.33. Музичний фестиваль «Кольори Острави» [53]

Спортивні події також відіграють важливу роль у структурі подієвих ресурсів Чехії. Країна регулярно приймає міжнародні хокейні турніри, легкоатлетичні змагання, марафони, велоперегони, зимові спортивні заходи.

Особливо відомим є Празький міжнародний марафон (рис. 2.34), який належить до престижних марафонських подій Європи та приваблює тисячі учасників і туристів [45].



Рис. 2.34. Празький міжнародний марафон [31]

Важливою складовою подієвих ресурсів Чехії є релігійні та паломницькі заходи. У країні збереглася значна кількість релігійних свят, процесій та культурно-релігійних традицій, пов'язаних із католицькою спадщиною.

Подієві ресурси Чехії мають виражений економічний ефект, оскільки сприяють збільшенню туристичних потоків, зростанню доходів сфери послуг, розвитку транспортної інфраструктури, популяризації регіонів, формуванню міжнародного туристичного іміджу країни.

Крім економічної функції, подієві ресурси виконують важливу соціокультурну роль, оскільки забезпечують збереження традицій, розвиток культурного середовища, міжкультурну комунікацію та підтримку локальної ідентичності.

Сучасні подієві туристсько-рекреаційні ресурси Чехії є важливим чинником диверсифікації туристичного продукту країни та суттєво підвищують її конкурентоспроможність на міжнародному туристичному ринку.

2.6. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО як складова туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО є однією з найцінніших складових суспільно-історичних та природно-антропогенних туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії. Їх наявність свідчить про високу історичну, культурну та природну цінність території, а також значно підвищує міжнародну туристичну привабливість країни. Чехія належить до держав Центральної Європи з високою концентрацією об'єктів ЮНЕСКО, що формують основу культурно-пізнавального туризму та виступають важливими елементами національного туристичного бренду.

Станом на сьогодні до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО включено 17 об'єктів Чехії (рис. 2.35), більшість із яких мають культурний характер [35]. Вони охоплюють історичні центри міст, архітектурні ансамблі, культурні ландшафти, сакральні споруди та техногенні пам'ятки.

Найвідомішим об'єктом є *історичний центр Праги*, внесений до Списку ЮНЕСКО у 1992 році. Прага є одним із найбільш відвідуваних туристичних центрів Європи, а її історичне ядро вважається унікальним прикладом

безперервного архітектурного розвитку від Середньовіччя до XX століття. До складу об'єкта входять Празький Град, Карлів міст, Староміська площа, квартали Старого Міста та Малої Страни, численні сакральні та палацові споруди [35].

Історичний центр Праги має виняткове значення для розвитку культурно-пізнавального, екскурсійного та міського туризму.

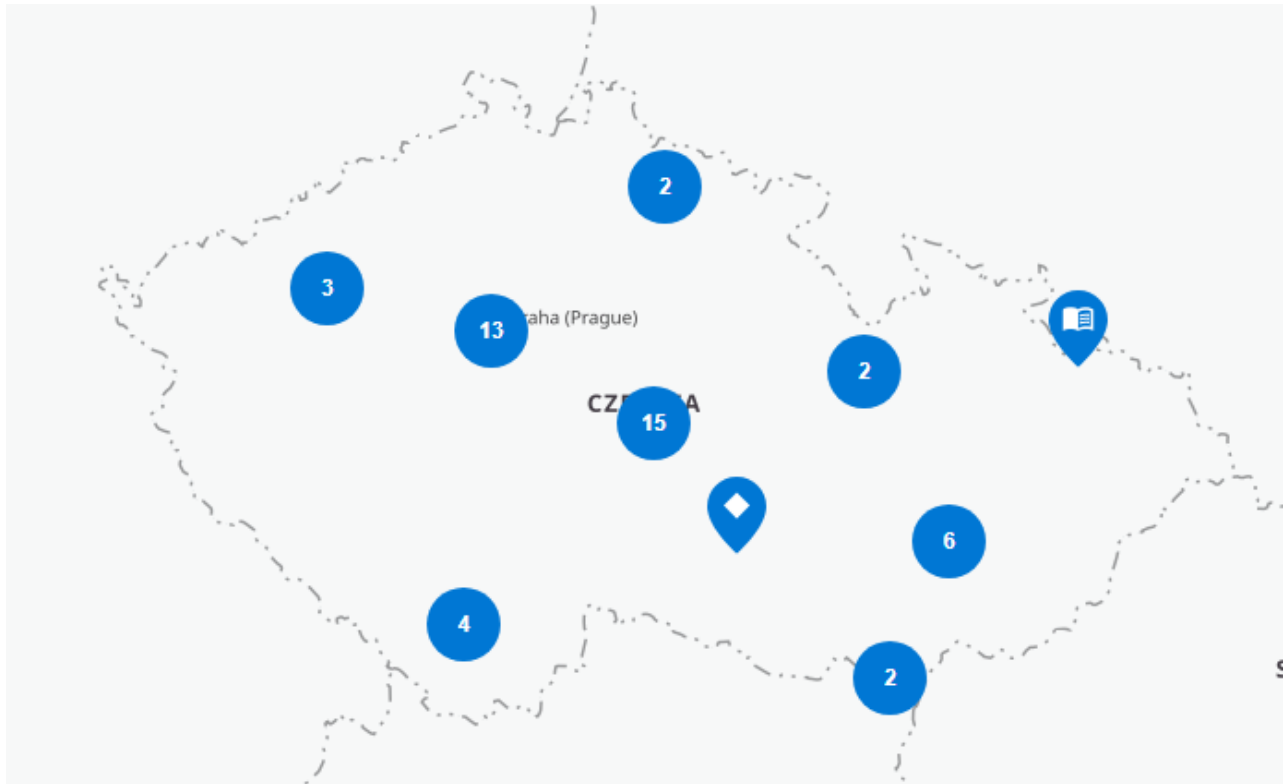


Рис. 2.35. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Чехії [35]

Одним із найцінніших середньовічних міст Європи є *історичний центр Чеського Крумлова*, включений до Списку ЮНЕСКО у 1992 році. Місто зберегло унікальне середньовічне планування, ренесансну та барокову забудову, а також один із найбільших замкових комплексів Центральної Європи [45]. Туристичну привабливість об'єкта підсилює його розташування у мальовничій долині річки Влтава.

Важливим історико-культурним об'єктом є *історичний центр Кутної Гори* з костелом Святої Варвари та собором Успіння Діви Марії у Седлеці. Об'єкт був включений до Списку ЮНЕСКО у 1995 році як визначний приклад середньовічного міста, розвиток якого був пов'язаний із видобутком срібла. Значний

туристичний інтерес викликає також Седлецька костниця – один із найвідоміших сакральних об'єктів Чехії [35; 45].

Особливе місце серед об'єктів ЮНЕСКО займає *культурний ландшафт Ледніце–Вальтіце*, включений до Списку у 1996 році. Це один із найбільших культурних ландшафтів Європи, сформований упродовж XVII–XIX століть родом Ліхтенштейнів. Комплекс поєднує палацово-паркові ансамблі, декоративні споруди, ставки, ліси, виноградники, історичні алеї.

Територія активно використовується для розвитку культурно-ландшафтного, велосипедного та винного туризму.

Важливим об'єктом релігійної спадщини є *Паломницький костел Святого Яна Непомуцького на Зеленій Горі*, внесений до Списку ЮНЕСКО у 1994 році. Споруда є видатним прикладом барокової готики та важливим центром релігійного туризму [35].

Значну туристичну цінність мають також Історичний центр Телча, Історичне село Голашовіце, Замок Літомишль, Вілла Тугендгат, Єврейський квартал і базиліка Святого Прокопа в Тршебичі. Вілла Тугендгат є одним із найвидатніших зразків модерністської архітектури XX століття та важливим об'єктом архітектурного туризму [35].

Окрему групу становлять техногенні та індустріальні пам'ятки. До них належить Гірничий регіон Ерцгебірге/Крушногоржі, внесений до Списку ЮНЕСКО як приклад багатовікової гірничої діяльності у Центральній Європі [35].

Таблиця 2.5

Об'єкти, що включені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Чехії
(укладено за [35])

№ п/п	Зображення	Назва, місце розташування	Короткі відомості про об'єкт
1		Історичний центр Праги	Внесений до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО у 1992 р. Є одним із найцінніших історичних міських ансамблів Європи. Охоплює Празький Град, Карлів міст, Старе

			Місто, Малу Страну та численні архітектурні пам'ятки романського, готичного, ренесансного і барокового періодів.
2		Історичний центр Чеського Крумлова	Об'єкт ЮНЕСКО з 1992 р. Добре збережене середньовічне місто з унікальним плануванням та великим замковим комплексом. Розташоване у долині річки Влтава.
3		Історичний центр Кутної Гори	Внесений до списку ЮНЕСКО у 1995 р. Відомий історією видобутку срібла у Середньовіччі. До складу об'єкта входять собор Святої Варвари та Седлецький монастир.
4		Культурний ландшафт Ледніце-Вальтіце	Один із найбільших культурних ландшафтів Європи. Включений до списку ЮНЕСКО у 1996 р. Поєднує палаци, парки, виноградники, ставки та декоративні споруди.
5		Історичний центр Телча	Внесений до списку ЮНЕСКО у 1992 р. Відомий ренесансною забудовою центральної площі, історичним замком та гармонійним міським плануванням.
6		Паломницький костел Святого Яна Непомуцького на Зеленій Горі	Об'єкт ЮНЕСКО з 1994 р. Видатна пам'ятка барокової готики, створена архітектором Яном Блажейом Сантини-Айхлом.

7		Історичне село Голашовіце	Внесене до списку ЮНЕСКО у 1998 р. Приклад традиційного центральноєвропейського сільського поселення з добре збереженою народною архітектурою XVIII–XIX ст.
8		Замок Літомишль	Ренесансний замок XVI ст., внесений до списку ЮНЕСКО у 1999 р. Є одним із найкращих прикладів італійського ренесансу за межами Італії.
9		Вілла Тугендгат	Внесена до списку ЮНЕСКО у 2001 р. Видатна пам'ятка модерністської архітектури XX ст., спроектована Людвігом Міс ван дер Рое.
10		Єврейський квартал і базиліка Святого Прокіпа в Тршебічі	Об'єкт ЮНЕСКО з 2003 р. Унікальний приклад співіснування християнської та єврейської культурної спадщини.
11		Гірничий регіон Ерцгебірге/Крушногоржі	Внесений до списку ЮНЕСКО у 2019 р. Транскордонний історичний гірничопромисловий регіон, пов'язаний із багатовіковим видобутком руд та розвитком гірничої справи у Центральній Європі.

Значний інтерес становлять і природно-антропогенні об'єкти, пов'язані з традиційними формами землекористування та культурними ландшафтами. Багато з них інтегровані до туристичних маршрутів та екологічних програм.

Наявність значної кількості об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО суттєво посилює міжнародну туристичну привабливість Чехії, сприяє зростанню туристичних потоків, розвитку інфраструктури та збереженню історико-культурної спадщини країни.

Водночас висока концентрація туристів у межах об'єктів ЮНЕСКО створює низку проблем, пов'язаних із надмірним рекреаційним навантаженням,

комерціалізацією історичного середовища та необхідністю забезпечення балансу між туристичним використанням і збереженням культурної спадщини. Саме тому важливого значення набувають принципи сталого туризму, реставрації та охорони історико-культурних пам'яток.

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО є не лише важливими елементами туристсько-рекреаційного потенціалу Чехії, але й ключовими складовими культурної ідентичності країни та її міжнародного іміджу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕХІЇ

3.1. Основні проблеми використання туристсько-рекреаційних ресурсів

Незважаючи на високий рівень розвитку туристичної сфери, значний туристсько-рекреаційний потенціал та стабільні позиції на міжнародному туристичному ринку, Чехія стикається з низкою проблем, пов'язаних із використанням туристсько-рекреаційних ресурсів. Значна концентрація туристичних потоків, нерівномірність територіального розвитку туризму, антропогенне навантаження на історико-культурні та природні об'єкти, а також виклики сучасного глобального розвитку потребують удосконалення підходів до управління туристично-рекреаційною сферою.

Однією з найбільш актуальних проблем є надмірна концентрація туристичних потоків у найбільших туристичних центрах країни, насамперед у Прага. Столиця Чехії належить до найбільш відвідуваних міст Центральної Європи, що спричиняє перевантаження туристичної інфраструктури, підвищення цін на житло, комерціалізацію історичного середовища та поступову втрату автентичності окремих історичних кварталів. Особливо гостро проблема проявляється у центральних районах міста – поблизу Карлового мосту, Староміської площі та Празького Граду [28].

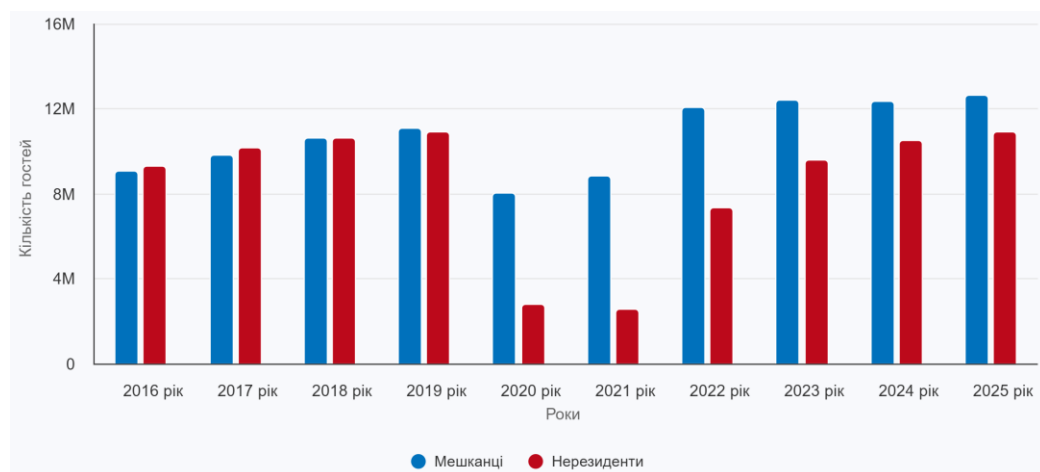


Рис. 3.1. Динаміка чисельності туристів у закладах розміщення в Чехії за 2016-2025 рр. (побудовано за [34])

Надмірне рекреаційне навантаження негативно впливає і на об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО. Значна кількість туристів прискорює фізичне зношення історичних пам'яток, підвищує рівень шумового та екологічного забруднення, створює транспортні проблеми та ускладнює процеси збереження культурної спадщини. Подібні проблеми характерні не лише для Праги, але й для таких туристичних центрів, як Чеський Крумлов, Кутна Гора та Карлові Вари.

Суттєвою проблемою є нерівномірність територіального розвитку туризму. Основна частина туристичних потоків концентрується у кількох найбільш популярних регіонах, тоді як значна кількість периферійних територій із високим рекреаційним потенціалом залишається недостатньо залученою до туристичної діяльності (рис. 3.2, табл. 3.1). Це призводить до територіальних диспропорцій у розвитку інфраструктури, рівні зайнятості населення та економічній активності регіонів.

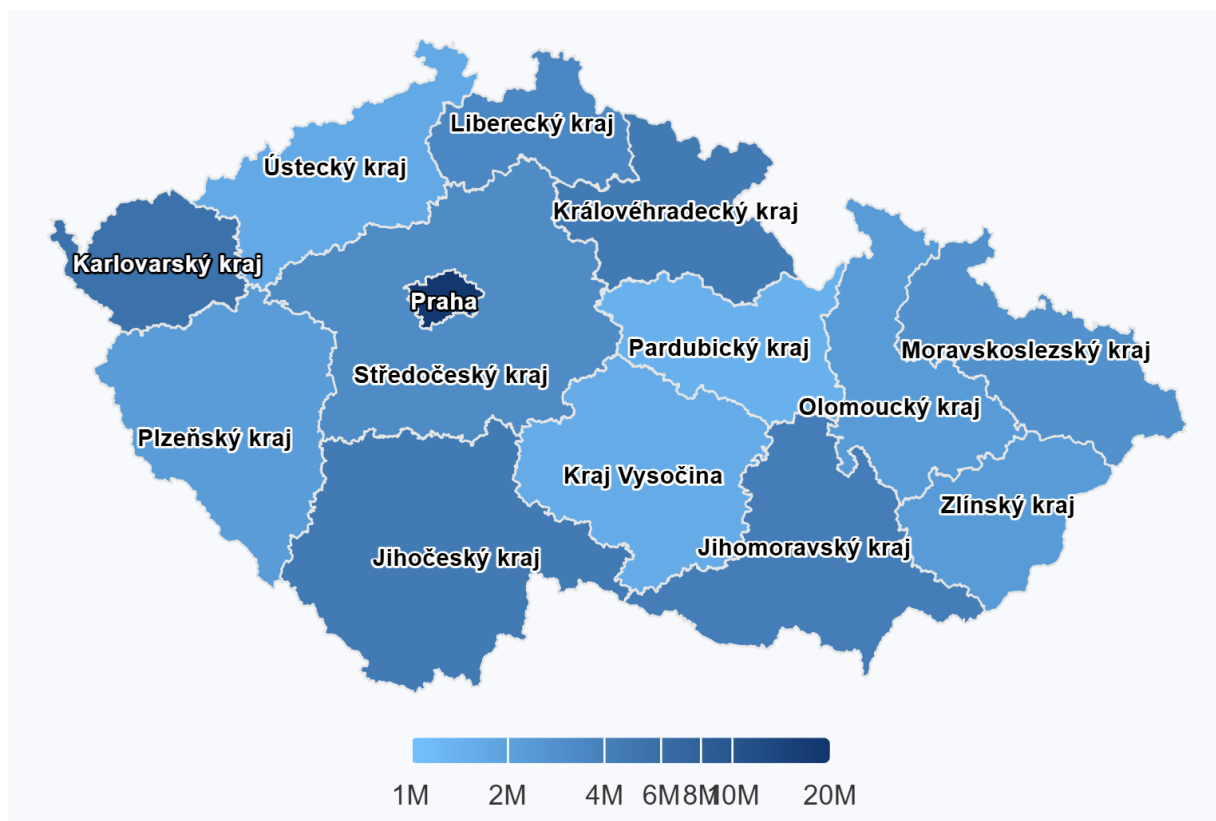


Рис. 3.2. Ночівлі в колективних закладах розміщення за регіонами Чехії [34]

Таблиця 3.1

Туристичні потоки та середня тривалість перебування туристів у регіонах Чехії у 2025 р.*(складено за даними Чеського статистичного управління [34])*

Регіон	Кількість гостей, осіб	Мешканці	Нерезиденти	Кількість ночівель	Ночівлі мешканців	Ночівлі нерезидентів	Середня кількість ночівель	Для мешканців	Для нерезидентів
Чехія	23 540 356	12 640 093	10 900 263	59 101 998	32 361 541	26 740 457	2,5	2,6	2,5
Головне місто Прага	8 276 026	1 575 080	6 700 946	18 993 211	2 632 458	16 360 753	2,3	1,7	2,4
Середньочеський край	1 386 608	1 100 628	285 980	3 165 017	2 531 201	633 816	2,3	2,3	2,2
Південночеський край	1 803 775	1 238 560	565 215	4 634 309	3 548 601	1 085 708	2,6	2,9	1,9
Пльзенський край	909 482	599 273	310 209	2 218 896	1 560 588	658 308	2,4	2,6	2,1
Карловарський край	1 436 877	657 377	779 500	5 435 214	2 373 940	3 061 274	3,8	3,6	3,9
Устецький край	660 406	432 028	228 378	1 699 249	1 156 688	542 561	2,6	2,7	2,4
Ліберецький край	1 235 090	1 012 179	222 911	3 476 273	2 880 605	595 668	2,8	2,8	2,7
Кралоупоградський край	1 581 518	1 225 137	356 381	4 641 925	3 624 615	1 017 310	2,9	3,0	2,9
Пардубицький край	562 180	479 133	83 047	1 430 508	1 243 835	186 673	2,5	2,6	2,2
Край Височина	703 455	615 407	88 048	1 620 582	1 431 148	189 434	2,3	2,3	2,2
Південно-Моравський край	2 251 656	1 472 555	779 101	4 377 441	3 045 624	1 331 817	1,9	2,1	1,7
Оломоуцький край	816 111	662 497	153 614	2 304 866	1 961 372	343 494	2,8	3,0	2,2
Злінський край	847 138	722 809	124 329	2 298 993	2 041 378	257 615	2,7	2,8	2,1
Моравсько-Сілезький край	1 070 034	847 430	222 604	2 805 514	2 329 488	476 026	2,6	2,7	2,1



Рис. 3.3. Проблеми використання туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії

Важливою проблемою є сезонність туристичних потоків. Значна частина туристичних ресурсів Чехії використовується нерівномірно протягом року. Для гірських районів характерна концентрація туристів у зимовий сезон, тоді як курортні та культурно-пізнавальні центри найбільш активно функціонують у літній період та під час різдвяних свят. Високий рівень сезонності створює нерівномірне навантаження на транспортну, готельну та рекреаційну інфраструктуру.

Окрему проблему становлять екологічні наслідки туристичної діяльності. Зростання туристичних потоків у природоохоронних територіях призводить до деградації природних екосистем, витоптування рослинності, ерозії ґрунтів, забруднення водних ресурсів, порушення середовища існування тварин. Особливо актуальними ці проблеми є для територій Національний парк Крконоше, Національний парк Шумава та Моравський карст. Суттєвий вплив на туристсько-рекреаційну сферу Чехії мають і сучасні кліматичні зміни [11; 34]. Підвищення середньорічних температур та скорочення тривалості стійкого снігового покриву негативно впливають на розвиток зимового туризму та функціонування гірсько-лижних курортів. Це особливо актуально для гірських районів Крконоше та Шумави.

Викликом для туристичної сфери є також зростання антропогенного навантаження на транспортну систему та історичне середовище міст. Збільшення кількості автомобільного транспорту, туристичних автобусів та авіап перевезень спричиняє підвищення рівня забруднення повітря, шумове навантаження, транспортні затори, погіршення якості міського середовища [27; 28].

Проблемою залишається і надмірна залежність окремих туристичних центрів від міжнародного туризму. Події пандемії COVID-19 продемонстрували вразливість туристичних регіонів, економіка яких значною мірою орієнтована на іноземних туристів. Тимчасове скорочення міжнародних туристичних потоків негативно вплинуло на готельний бізнес, сферу послуг, транспорт та культурні установи.

3.2. Перспективи розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії

Попри існуючі проблеми, Чехія має значні перспективи подальшого розвитку туристсько-рекреаційної сфери. Поєднання вигідного географічного положення, високого рівня культурної спадщини, природного різноманіття, розвиненої інфраструктури та інтеграції у європейський простір формує сприятливі умови для модернізації та диверсифікації туристичного комплексу країни.

Одним із головних напрямів перспективного розвитку є впровадження принципів сталого туризму. У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення балансу між туристичним використанням ресурсів та їх збереженням. Це передбачає регулювання туристичних потоків, обмеження рекреаційного навантаження, розвиток екологічного транспорту, впровадження природоохоронних заходів, цифровий моніторинг туристичних потоків.

Перспективним напрямом є розвиток екологічного та природничо-пізнавального туризму. Значний потенціал для цього мають національні парки, охоронювані ландшафтні області, карстові райони, лісові території, культурні ландшафти. Особливо перспективним є розвиток велосипедного туризму та пішохідної рекреації, оскільки Чехія має одну з найрозвиненіших мереж туристичних маршрутів у Європі.

Важливе значення матиме подальший розвиток лікувально-оздоровчого туризму. Всесвітньо відомі курорти Західної Чехії, зокрема, Карлові Вари,

Маріанські Лазні, Франтішкові Лазні, мають значний потенціал модернізації санаторно-курортної інфраструктури та розвитку wellness-туризму, медичного туризму й програм активного довголіття.

Перспективним напрямом є диверсифікація туристичних потоків та стимулювання розвитку менш відомих регіонів. Це дозволить знизити навантаження на Прагу, активізувати економічний розвиток периферійних територій, розширити туристичну пропозицію країни, стимулювати розвиток локального підприємництва.

Особливе значення має розвиток цифрових технологій у туристичній сфері. Використання цифрових платформ, електронних туристичних сервісів, систем онлайн-бронювання, віртуальних екскурсій та цифрового маркетингу сприяє підвищенню конкурентоспроможності туристичної дестинації.

Перспективним є також розвиток гастрономічного, винного, подієвого туризму, культурного, індустріального туризму.

Особливо активно зростає популярність фестивального та гастрономічного туризму, пов'язаного з традиціями чеського пивоваріння та регіональної кухні.

Важливим напрямом розвитку є модернізація транспортної та туристичної інфраструктури. Це включає розвиток швидкісного залізничного сполучення, удосконалення туристичної навігації, підвищення екологічності транспорту, розвиток безбар'єрного туристичного середовища.

Суттєві перспективи має і розвиток транскордонного туризму в межах співпраці з країнами Європейського Союзу. Вигідне розташування Чехії у центрі Європи створює сприятливі умови для формування міжнародних туристичних маршрутів та інтеграції до загальноєвропейського туристичного простору.

Таким чином, Чехія має потужний туристсько-рекреаційний потенціал та значні перспективи подальшого розвитку туристичної сфери. Водночас ефекtywне використання туристсько-рекреаційних ресурсів потребує впровадження принципів сталого розвитку, удосконалення управління туристичними потоками, збереження природної та культурної спадщини, а також модернізації туристичної інфраструктури відповідно до сучасних світових тенденцій розвитку туризму.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексну суспільно-географічну характеристику туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії, визначено їх структуру, територіальні особливості, проблеми використання та роль у розвитку туристичної діяльності країни.

1. У результаті аналізу теоретичних підходів встановлено, що туристсько-рекреаційні ресурси є складною багатокомпонентною категорією, яка охоплює природні, природно-антропогенні, суспільно-історичні, інфраструктурні та подієві ресурси. Їх не можна розглядати лише як сукупність окремих об'єктів, оскільки вони формують цілісну ресурсну основу туристично-рекреаційної діяльності території. У роботі узагальнено підходи О. Бейдика, П. Масляка, І. Смаля, О. Любіцевої, М. Мальської, М. Clawson, С. Hall, S. Page та інших авторів. В науковій літературі виділяють декілька підходів до аналізу туристсько-рекреаційних ресурсів, зокрема, предметний, функціональний, діяльнісний, еколого-економічний, атрактивний і геосферний підходи до класифікації ресурсів.
2. Встановлено, що природні туристсько-рекреаційні ресурси Чехії мають значний потенціал для розвитку екологічного, пішохідного, гірськолижного, водного, спелеологічного та лікувально-оздоровчого туризму. Ортографічну основу туристичної привабливості країни формують Крконоше, Шумава, Єзерські гори, Бескиди, Чеський ліс та інші гірські й височинні території. Найвищою точкою країни є гора Сніжка висотою 1602 м, що має важливе значення для розвитку гірського й зимового туризму. Спелеоресурси Чехії представлені насамперед Моравським карстом, Конєпруськими, Пунквськими, Катержинськими, Яворжицькими та іншими печерами, які формують основу пізнавального й природничого туризму. Кліматичні умови Чехії загалом сприятливі для цілорічного використання туристсько-рекреаційних ресурсів. Помірно континентальний клімат забезпечує розвиток літнього екскурсійного, велосипедного, екологічного

туризму, а в гірських районах – зимового відпочинку. Водночас кліматичні зміни поступово впливають на тривалість снігового покриву, що створює ризики для гірськолижних курортів Крконоше та Шумава.

Водні ресурси Чехії відіграють важливу роль у розвитку рекреації, бальнеологічного та водного туризму. Найбільше значення мають річки Влтава, Ельба, Морава, Огрже, Сазава, Діє, Одра та інші. Влтава є найдовшою внутрішньою річкою країни та важливим туристичним символом Праги. Особливо цінними є мінеральні та термальні води, на основі яких сформувався західночеський курортний трикутник: Карлові Вари, Маріанські Лазні та Франтішкові Лазні. Ці курорти мають міжнародне значення і входять до транснаціонального об'єкта ЮНЕСКО «Великі курортні міста Європи».

Біотичні ресурси Чехії представлені лісовими, лучними, гірськими та заплавними екосистемами. Ліси займають приблизно третину території країни та є важливою основою екологічного, оздоровчого, пішохідного й велосипедного туризму. Найбільш цінні природні комплекси охороняються у межах національних парків, заповідних ландшафтних зон, природних резерватів і мережі Natura 2000.

3. Природно-антропогенні ресурси Чехії мають високий рівень організованості та охорони. У країні функціонують 4 національні парки: Крконоше, Шумава, Події та Чеська Швейцарія. Крім того, Чехія має 26 заповідних ландшафтних зон, 2680 невеликих за площею особливо охоронюваних територій, 126 національних пам'яток природи та 109 національних природних заповідників. Загальна площа особливо охоронюваних природних територій становить близько 16,9 % території країни, що свідчить про високий рівень розвитку природоохоронної системи.
4. Суспільно-історичні ресурси Чехії є провідною складовою її туристсько-рекреаційного потенціалу. На території країни зосереджено понад 40 тис. об'єктів нерухомої культурної спадщини, понад 2000 замків, фортець і палацових комплексів, десятки історичних міських резерватів і пам'яткових зон. Найбільше значення мають Прага, Чеський Крумлов, Кутна Гора,

Телч, Оломоуц, Брно, Пльзень, Карлові Вари та інші історичні міста. Вони формують основу культурно-пізнавального, екскурсійного, міського, релігійного, гастрономічного та подієвого туризму.

5. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО є однією з найважливіших складових міжнародної туристичної привабливості Чехії. У країні налічується 17 об'єктів ЮНЕСКО, серед яких історичний центр Праги, історичний центр Чеського Крумлова, історичний центр Кутної Гори, культурний ландшафт Ледніце–Вальтіце, історичний центр Телча, вілла Тугендгат у Брно, Колона Пресвятої Трійці в Оломоуці, замок Літомишль та інші. Вони не лише підвищують туристичну привабливість Чехії, а й потребують особливої системи охорони через високе рекреаційне навантаження.
6. Сучасне використання туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії характеризується високою інтенсивністю та територіальною нерівномірністю. У 2025 році країну відвідали 23,5 млн гостей, з них 12,6 млн становили мешканці Чехії, а 10,9 млн – нерезиденти. Загальна кількість ночівель сягнула 59,1 млн. Найбільша концентрація туристичних потоків припадає на Прагу, яка прийняла понад 8,2 млн гостей і забезпечила майже 19 млн. ночівель. Це підтверджує домінуючу роль столиці у туристичній системі країни. Регіональна структура туризму Чехії є нерівномірною. Прага виступає головним центром міжнародного туризму, Карловарський край – провідним регіоном лікувально-оздоровчого туризму, Південно-Моравський край – важливим центром гастрономічного, винного та культурного туризму, Південночеський край – територією концентрації природно-культурних ресурсів, історичних міст і рекреаційних ландшафтів. Найвища середня тривалість перебування туристів спостерігається у Карловарському краї – 3,8 ночівлі, що пояснюється спеціалізацією регіону на санаторно-курортному лікуванні.

Основними проблемами використання туристсько-рекреаційних ресурсів Чехії є надмірна концентрація туристів у Празі та окремих історичних центрах, сезонність туристичних потоків, рекреаційне навантаження на

природоохоронні території, комерціалізація історичного середовища, транспортне перевантаження туристичних центрів, а також вплив кліматичних змін на зимовий туризм. Особливо гостро проблема надмірного туризму проявляється у Празі, Чеському Крумлові, Карлових Варах та на найбільш відвідуваних природних територіях.

Перспективи розвитку туристсько-рекреаційної сфери Чехії пов'язані з диверсифікацією туристичних потоків, розвитком менш відомих регіонів, посиленням ролі сталого туризму, модернізацією курортної інфраструктури, цифровізацією туристичних послуг, розвитком екологічного, велосипедного, гастрономічного, подієвого та wellness-туризму. Особливо перспективними напрямками є розвантаження Праги через просування регіональних туристичних маршрутів, розвиток природничо-пізнавального туризму у національних парках та подальше використання міжнародного бренду об'єктів ЮНЕСКО.

Отже, Чехія має потужний і різноманітний туристсько-рекреаційний потенціал, сформований поєднанням природних, природно-антропогенних, суспільно-історичних, бальнеологічних, подієвих та інфраструктурних ресурсів. Їх територіальна організація, високий рівень збереженості та ефективне залучення до туристичної діяльності забезпечують країні провідні позиції серед туристичних дестинацій Центральної Європи. Водночас подальший розвиток туристичної сфери Чехії потребує збалансованого управління ресурсами, регулювання туристичних потоків і посилення принципів сталого використання природної та культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 20 цікавих фактів про Чеську Республіку // Чеський Університет. 2019. 1 вересня. URL: <https://www.czechuniversities.com/article/20-interesting-facts-about-the-czech-republic>
2. 5 найкращих різдвяних ярмарків Чехії, які перенесуть вас у казку // 24 Канал. URL: https://24tv.ua/zakordon24/naykrashhi-rizdvyani-yarmarki-chehiyi_n2700913
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.
4. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії. Київ : Палітра, 1998. 130 с.
5. Білоконь Ю. В. Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів // Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26–27 листопада 2024 р.). Харків : НТУ «ХПІ», 2024. Ч. 2. С. 35–38.
6. Гілецький Й. Р. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за геосферним підходом // Географія та туризм. 2011. Вип. 14. С. 52–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_14_11
7. Дорогунцов С. І. Екологія : підручник / С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик та ін. Київ : КНЕУ, 2005. 371 с.
8. Закон України «Про туризм». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8+%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B8#w1_1
9. Закон України «Про курорти» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 50. Ст. 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B8#Text>

- 10.Карти печер у Чеській Республіці // Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category%3AMaps_of_caves_in_the_Czech_Republic?utm_#/media/File:Moravsk%C3%BD_kras_mapa.gif
- 11.Клімат Чехії. URL: <https://meteo1.net/climate-data/czech-republic/prag>
- 12.Колотуха О., Колотуха І. Географія спортивного туризму та активної рекреації України : монографія. Харків : Мачулін, 2021. 436 с.
- 13.Колотуха О. В. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика : словник-довідник. URL: <https://geohub.org.ua/>
- 14.Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 271 с.
- 15.Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу : методичні вказівки для самостійної роботи студентів спеціальності «Економічна та соціальна географія». Харків, 2012. 60 с.
- 16.Лісова інформаційна система Європи. Czechia. URL: <https://forest.eea.europa.eu/countries/eea-member-countries/czechia>
- 17.Любіцева О. О. Основи туризмознавства : електронний навчальний посібник. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. 151 с.
- 18.Любіцева О. О., Панкова В. Є., Стафійчук Є. В. Туристичні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.
- 19.Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
- 20.Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.
- 21.Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 259 с.
- 22.Мельник І. Г. Основи рекреаційної географії : навч. посіб. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2008. 174 с.
- 23.Методика туристично-рекреаційних досліджень : методичні вказівки для виконання практичних робіт для студентів спеціальностей 014 Середня освіта (Географія) та 015 Професійна освіта (Туристичне обслуговування) / уклад. О. О. Якута. Рівне : РДГУ, 2017. 32 с.
- 24.Підземне багатство Чехії. Конєпруські печери відкрили 75 років тому // Радіо Прага International. 2025. 14 вересня. URL: <https://ukraina.radio.cz/pidzemne-bagatstvo-chehiyi-konyepruski-pechery-vidkryly-75-rokiv-tomu-8862599>

- 25.Смаль І. В. Туристичні ресурси світу : навч. посіб. Ніжин : Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
- 26.Смирнов І. Г., Любіцева О. О. Логістика в туризмі. Міжнародний туристичний бізнес і логістика в туризмі : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2024. 533 с.
- 27.Смирнов І. Г., Любіцева О. О. Міжнародний туристичний бізнес і логістика в туризмі : навч. посіб. У 2 кн. Кн. 1. Міжнародний туристичний бізнес. Київ : Ліра-К, 2022. 288 с.
- 28.Статистичний щорічник Чеської Республіки – 2025 // Чеське статистичне управління. 2025. 11 грудня. URL: <https://csu.gov.cz/docs/107508/3f731725-e1c8-6c4b-0e42-ee69703f82d1/32019825.pdf>
- 29.Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2006. 264 с.
- 30.Топографічна карта Чехії. URL: <https://uk-ua.topographic-map.com/map-hp3wgt/%D0%A7%D0%B5%D1%85%D1%96%D1%8F/?center=49.53947%2C15.18311>
- 31.У неділю через міжнародний марафон у центрі Праги обмежать рух транспорту // Gromada.cz. Новини для українців у Чехії. 2025. 2 травня. URL: <https://www.caves.cz/enhttps://gromada.cz/2025/05/02/u-nediliu-cherez-mizhnarodnyj-marafon-u-tsentri-prahy-obmezhat-rukhn-transportu/>
- 32.У Чеській Швейцарії відкрили нову оглядову платформу на місці лісової пожежі 2022 року // Czechia Online. URL: <https://czechia-online.cz/u-cheskij-shvejczariyi-vidkryly-novu-oglyadovu-platformu-na-misczi-lisovoyi-pozhezhi-2022-roku/>
- 33.Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
- 34.Чеське статистичне управління. URL: <https://csu.gov.cz/>
- 35.Чехія // Центр всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/cz>
- 36.A short course on the geography of the Czech Republic // Evaneos. URL: <https://www.evaneos.com/czech/holidays/essential-information/8577-geography-of-the-czech-republic/>
- 37.Bohemian Paradise – top 5 most interesting places // New Place Today. 2025. September 9. URL: <https://newplacetoday.com/napryamky/chehiya/cheskyj-raj/>
- 38.Bohemian Switzerland National Park. URL: <https://www.npcs.cz/en>

39. Burkart A. J., Medlik S. Tourism: Past, Present and Future. London : Heinemann, 1974. 256 p.
40. Caves Administration of the Czech Republic. URL: <https://www.caves.cz/en>
41. Clawson M., Knetsch J. L. Economics of Outdoor Recreation. Baltimore : Johns Hopkins Press, 1966. 328 p.
42. Clawson M. Statistics on Outdoor Recreation. Washington : Resources for the Future, 1958. 165 p.
43. Cruises & boat tours, Vltava River // GetYourGuide. URL: https://www.getyourguide.com/vltava-river-l4971/cruises-boat-tours-tc48/?visitor-id=EK2CBG1G54QJB8DITYV63F0OYC7L4W35&locale_autoredirect_optout=true
44. Czech Selection. Spa & Wellness. URL: <https://www.czechselection.com/spa-wellness/>
45. CzechTourism. Official Tourism Portal of Czechia. URL: <https://www.visitczechia.com/>
46. Geography of the Czech Republic // EuroEducation. URL: <https://www.euroeducation.cz/en/content/18/4>
47. Hall C. M., Page S. J. The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space. London : Routledge, 1999. 309 p.
48. Protected areas // Czech Statistical Office. URL: https://csu.gov.cz/protected-areas?utm_com&pocet=10&start=0&skupiny=28&razeni=-datumVydani
49. Number of small-size specially protected areas // Czech Statistical Office. URL: https://csu.gov.cz/protected-areas?utm_com&pocet=10&start=0&skupiny=28&razeni=-datumVydani#charts_chart-number-of-small-size-specially
50. Protected areas // Czech Statistical Office. URL: https://csu.gov.cz/protected-areas?utm_com&pocet=10&start=0&skupiny=28&razeni=-datumVydani
51. Mapy.cz. Tourist map of Český ráj. URL: <https://mapy.com/en/turisticka?source=area&id=26573&gallery=1&x=14.3078886&y=50.9119140&z=12>
52. Mapy.cz. Tourist map of Moravian Karst. URL: <https://mapy.com/en/turisticka?source=base&id=2327360&x=16.9871516&y=49.4649587&z=9&ovl=8>

- 53.Photo Academy Colours of Ostrava. URL: https://photo-academy.colours.cz/?_gl=1*1oqfcdt*_ga*MTU5Nzc5Njc3OC4xNzc4NjcxNDE2*_ga_3N2GYXR1Z4*czE3Nzg2NzE0MTUkbzEkZzAkdDE3Nzg2NzE0MTgkajYwJGwwJGgw*_ga_H0VBEZWE2M*czE3Nzg2NzE0MTUkbzEkZzAkdDE3Nzg2NzE0MTgkajYwJGwwJGgw*_gcl_au*MTY4OTg1MTM0LjE3Nzg2NzE0MTg.#jak
- 54.Prague Spring Festival // Flickr. URL: <https://www.flickr.com/people/prague-spring/>
- 55.KVIFF Industry Days: The program for film professionals is expanding and introducing a number of new initiatives // Karlovy Vary International Film Festival. URL: <https://www.kviff.com/en/news/5658-kviff-industry-days-the-program-for-film-professionals-is-expanding-and-introducing-a-number-of-new-initiatives>
- 56.Krkonoše National Park // Visit Czechia. URL: <https://www.visitczechia.com/ru-ru/things-to-do/places/nature/protected-areas-and-national-parks/c-krkonose-national-park>
- 57.Krkonoše National Park Administration. URL: <https://www.krnapp.cz/en/>
- 58.Maps of caves in the Czech Republic // Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category%3AMaps_of_caves_in_the_Czech_Republic
- 59.Národní památkový ústav České republiky. URL: <https://www.npu.cz/en>
- 60.Leiper N. Tourism Management. Melbourne : RMIT Press, 2004. 326 p.
- 61.Podyjí National Park Administration. URL: <https://www.nppodyji.cz/aktuality>
- 62.Butler R. W. The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources // Canadian Geographer. 1980. Vol. 24, № 1. P. 5–12.
- 63.Šumava National Park. URL: <https://www.npsumava.cz/>
- 64.Swarbrooke J. Sustainable Tourism Management. Wallingford : CABI Publishing, 1999. 371 p.
- 65.Tourist : Pilsen – official information server of the city. URL: <https://pilsen.eu/>
- 66.UN Tourism. Tourism Statistics Database. URL: <https://www.untourism.int/tourism-statistics>